

Masustak, madariak eta New York

KOLDO IZAGIRRE

Biblioteca Nacionala Euskal Herriarentzat

AGURTZANE JUANENA

Euskara eta diskriminazio sexuala

AMAIA ALVAREZ URIA

Eskuin filosofikoaren aldeko alegatu bat

JUAN BAUTISTA BENGOETXEA

Egunen gurpilean

LAURA MINTEGI

• JUAN INAZIO HARTSUAGA • PATXI GAZTELUMENDI

JAKiN

142

maiatza
ekaina
2004

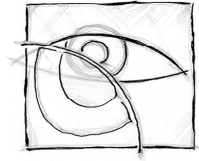

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Euskararen
Normalkuntzako Zuzendaritza Nagusiaren laguntza jaso du*

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

Aurkibidea

Zenbaki honetan

► 7

Gaiak

Masustak, madariak eta New York ► 11

KOLDO IZAGIRRE

Biblioteka Nazionala Euskal Herriarentzat ► 27

AGURTZANE JUANENA

Euskara eta diskriminazio sexuala ► 47

AMAIA ALVAREZ URIA

Eskuin filosofikoaren aldeko alegatu bat ► 63

JUAN BAUTISTA BENGOETXEA

Egunen gurpilean

LAURA MINTEGI • JUAN INAZIO HARTSUAGA ► 85

• PATXI GAZTELUMENDI

© JAKIN

JAKINeko idazlanez inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria

JAKIN

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

ZUZENDARIA

Joan Mari Torrealdai

ERREDAKZIO-ARDURADUNA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

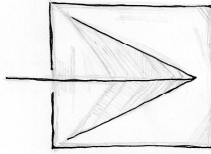
Tolosa Hiribidea, 103-1.C / 20018 Donostia
Tel. 943 21 80 92 / Fax 943 21 82 07
jakin@jakingunea.com

2004ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	42 €	—
Ale arrunta	7 €	9,10 €
KANPOAN		
Harpidetza	45 €	—
Ale arrunta	7,50 €	10,50 €

Jabegoa: Jakinkizunak, S.L. Donostia. Lege gordailua: S.S. 25/1977. ISSN: O211/495X
Inprimaketa: Leitzaran Grafikak, S.L., Gudarien Etorbidea, 8. Andoain (Gipuzkoa)

Summary

Blackberries, pears and New York

The writer Koldo Izagirre reflects on the different aspects of the current reality facing Basque culture and literature. Thus, the author makes several notes about the process of cultural globalization and the creation of a Western literary model, the weaknesses and complexes of Basque culture as regards minority culture, the place a minority culture like the Basque one occupies in that process of globalization and the means of conceiving globalization in terms of Basque culture. ► KOLDO IZAGIRRE

National Library for the Basque Country

Agurtzane Juanena, a member of the Joana Albret Seminary School of Library Science, maintains the importance of the setting-up of a National Library for the Basque Country. The article analyzes the basic features and functions fulfilled by national libraries, in addition to their importance when representing and promoting both cultural identity and diversity. The author suggests the national libraries of Belgium and Quebec as role models or reference points. ► AGURTZANE JUANENA

Basque language and sexual discrimination

Amaia Alvarez Urija, a graduate in Basque Philology, focuses on the problems of linguistic sexism in the case of the Basque language. According to the author, the main issues to be taken into consideration with regard to this subject are as follows: the distinction between language and speech and their relation to sexism; sexism and male-centredness; the need to feminize the language; identity of gender, language and ideology. ► AMAIA ALVAREZ URIJA

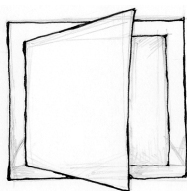
An assertion in favour of the philosophical right

Juan Bautista Bengoetxea, a Doctor in Philosophy, presents us with the debate between the philosophical «right» and «left.» The philosophical right maintains the validity of the rationalist-empiricist philosophical tradition and the applicability of the philosophical analysis of concepts such as world, reality, representation and objectivity. In contrast, the philosophical left renounces that tradition and advocates the «literaturization of philosophy.» The author analyzes and criticizes the «leftist» stances of philosophers such as Heidegger and, above all, Richard Rorty. ▶ JUAN BAUTISTA BENGOETXEA

News today

This gathers together cultural information focusing on the present from various areas and perspectives. This year we shall be closely following sociolinguistic, communication and literary-related matters. This section draws on various specialists: Juan Inazio Hartsuaga, Patxi Gaztelumendi and Laura Mintegi. ▶ *Various Authors*

*e*skuetan duzun hau bigarren aldiko 142. zenbakia da eta 2004. urteko hirugarrena.

Zenbaki honetan ez da gai nagusirik lantzen. Horren ordez, *Gaiak* sailean, elkarren artean lotura zuzenik ez duten lau artikulua aurkezten dizkizugu. Honako gaiak lantzen dira, hain zuzen, artikulua hauetan: euskal kultura eta literatura globalizazio aroaren aurrean, Euskal Biblioteka Nazionalaren egitasmoa, sexismoaren eta euskararen arteko harremana, eta filosofiaren izaera eta eginkizunari buruzko azken aldiko eztabaida baten aurkezpena.

Lehenengo artikuluan, bada, Koldo Izagirrek euskal kultura eta literaturaren egungo egoeraren inguruko zenbait alderdi jorratzen ditu. Bestek beste, honako auziak hartzen ditu aintzat: kulturaren globalizazioa eta literatur kanonaren sorkuntza; euskal kulturaren ajeak eta konplexuak, kultura gutxiengotua dela abiapuntutzat hartuta; euskal kultura bezalako kultura gutxiengotu batek globalizazio prozesu horretan betetzen duen lekua, eta euskal kulturaren mundializazioa ulertzeko modu ezberdinei buruzko gogoeta.

Agurtzane Juanenak, bigarren artikuluan, Biblioteka Nazionalaren egitasmoak Euskal Herriarentzako eta euskal kulturarentzako daukan balio estrategikoa azpimarratzen du. Biblioteka nazionalak dituzten ezaugarri eta zereginak aztertzen ditu Juanenak, batik bat kultura nazionalen identitatea gordetzeko eta aniztasun kulturala bermatze-

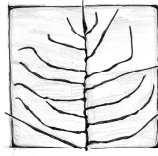
ko. Eredu eta erreferentzia direlakoan, Belgika eta Quebeco biblioteka nazionalai begiratzea aholkatzen du.

Hurrengo artikuluan, hizkuntz sexismoa euskaran nola gauzatzen den aztertzen du Amaia Alvarez Uriak. Hizkuntz sexismoaren gaia aztertzerakoan honako auziak hartzen ditu aintzat: hizkuntza/hizketa bereizketa eta horrek sexismoarekin duen harremana, sexismoa eta androzentrismoa, hizkuntza feminizatzeko premia, eta genero identitatearen eta ideologiaren arteko harremanak. Sexismoa euskaratik ezabatzeko azken urteetan egin diren proposamenak ere biltzen ditu Alvarez Uriak.

Laugarren artikuluan, azkenik, Juan Bautista Bengoetxeak «eskuin» eta «ezker» filosofikoaren arteko eztabaida aurkezten du. Eskuin filosofikoak tradizio filosofiko razionalista-enpirista nagusiaren ildoak defendatzen du, mundua, errealtatea, errepresentazioa, egia eta objektibotasuna bezalako kontzeptuen analisi filosofikoaren baliozkotasunari eutsiz. Ezker filosofikoak, aldiz, filosofiaren tradizio horri uko egiten dio, eta, nolabait esatearren, «filosofiaren literaturizazioa» aldarrikatzen du. Bengoetxeak filosofo ezkertiarren ikusmoldeak (Heidegger eta, batik batik, Richard Rorty) aztertzen eta kritikatzeko ditu.

Egunen gurpilean saileko orrialdeetan, ohi bezala, literatura, soziolinguistika eta komunikazioaren inguruko berriak dituzte aipagai, estilo arin eta bizian, Laura Mintegik, Juan Inazio Hartsuagak eta Patxi Gaztelumendik, hurrenez hurren. ¶

Gaiak

KOLDO IZAGIRRE

Masustak, madariak eta New York

11

AGURTZANE JUANENA

Biblioteka Nazionala Euskal Herriarentzat

27

AMAIA ALVAREZ URIA

Euskara eta diskriminazio sexuala

47

JUAN BAUTISTA BENGOETXEA

Eskuin filosofikoaren aldeko alegatu bat

63

Masustak, madariak eta New York

✿
K O L D O I Z A G I R R E
✿

haizeak eramaten dituelakoa ez dugu jadanik sinesten ahal. Gero baino gero ugariagotzen ari zaizkigunez lehia gogorrean bizi diren munstro txipi eta ezinbesteko batzuk dauzkagu orain zaindari, guk hitza ahotik atera orduko hartu eta betikotu egiten dutenak...

Pedro Alberdik jarri ninduen lanean, hitzaldi bat nahi zuen *Bilbo Zaharra* bere euskaltegiak antolatzen duen *Forum*-erako. Euskaltzaindiko egoitzan eman nuen 2002ko urrian, ordu erdiko okerrarekin helduta, berak erakutsitako bidetik moldatu nuena. Hartan esandakoa grabatu, transkribatu eta galde-erantzunak erantsita daukate paratua euskaltegiaren webgunean.

Handik hilabete batzuetara, 2003ko maiatzean, Azpeitiko *Baite* Euskara Elkartek gomiatu ninduen, Jose Luis Otamendi lagunaren bitartez, hitzaldi hura ematera. Bertako telebistak grabatu eta emititu zuen gero, ez behin bai hirutan, Pako Aristik esan zidanez. Eta azpeitiarren *Uztarría.com* izeneko web atariak ere publiko dauka eskegirik.

Aurten, urtarrilean, Joxe Azurmendik egutun bat idatzi zidan hitzaldia argitaratzeko asmorik neukan galde-tuz. Argitaratu, adin batetik goiti gabiltzanontzako, noski,

► **Koldo Izagirre** idazlea da.

paperean egiten da. *Jakin* aldizkariari interesatu egiten zitzaion...

Ez nion ondoren doan testu hau paperari eman nahi, aipatu ditudan hedabide horiek hortxe dauzkate hitzaldiaren bertsio biak behagarri, irakurgarri, entzungarri, ikusgarri, inprimagarri eta copyright-az haratagoko beste edozein erabilera posiblerako txukun jarriak neure baitan osoarekin. Hala ere horiek guztiak baino zatiaz lehenagoko munstroa dugu *Jakin*, amore eman behar.

Ez dira hemen amaituko hitzaldi haren ibilerak. Bar-ka iezadazue *Jakin*-zaleok, hitzaldiaren zati bat besterik ez dut moldatuko orain zuenean argitaratzeko: Fernando Iraetak eskaera bera egin zidan ELAk aurtengorako antolatua duen hitzaldi ziklorako, eta hitza emana naiz. Liburu gisa argitaratuko dute, beste hiru hitzaldirekin batera, bigarren zatiarekin eginen dudan berria.

Horra ba zer nahasteak dakartzan lagunenganako makurtasunak, ezetz esaten ez jakiteak eta idazle profesionalok testu bera albait leku gehienetan ezagutarazteko eta are saltzeko daukagun ohitura zoragarriak.

* * *

Bilboko hartan hitzaldia amaitu ondoren —mutualdi barregarria izaten den tarte horretan— Pedro Alberdik posta elektronikoaz jasota irakurri zidan galdera batek kendu zizkidan berbak ekarriko ditut orain hasiera honetara.

Ez daukagu langarik, ez daukagu defentsarik Estatu Batuetatik etortzen zaizkigun kontzeptu faltsuen aurka. Esate baterako (irakurri berria nintzen Bourdieu-~~ren~~ hitzaldia baliatu nuen), eredu amerikarrean sartzen ez den oro ez da klase proletarioa edo marginalizatua, ez, azpi-klasea da. Kontzeptu faltsua guztiz, historiatik kanpo kokatzen duelako establishmentaren esparruan lehiatzeko ahalmenik ez daukana, klase borrokarik ez legokeen Bronx ikusezin, hodeiz gaindiko batean. Kriterio handirik gabe hart-

zen ditugu *txalupariak* (Bourdieu) ekartzen dizkiguten kontzeptu hori bezalako ez gutxi. Oroitarazi behar ote dugu historia amaitua zelako hura?

Ikara ematekoa da literatur kritiko batek kanona aipatzea, euskal kanona (egileon kanonizazioa zuen gaia Pedro Alberdik jaso zuen kritikoaren galderak, eta eginen nuke epostaz jaso barik berak asmatua zela, hizlariaren suharrari haize emate alde eta hitzaldiondoko isila sobera barregarria izan ez zedin). Literatura ezer ez izatekotan, kanona da. Alegia, ezer izatekotan, literatura ez da kanona. Kanonarena ez da kontzeptu literarioa. Kanona da lehentasun batzuk jartzea, kanonizatzea inor santu edo santa bihurtzea da, alegia, aldare batean jartzeko modukoa deklaratzeko, eta gurtua izateko eskubidea daukala aitortzea. Eta idazle bati baino gehiagori bihotzeko loroak egunero baietz, irakurleok gurtu egin behar dugula esanen dion arren, erraz antzean ematen diogu tankera, izugarri ikonoklastak ez garenok ere, kanonizazioa ez dela errealitatea interes jakin batzuetara egokitze ahalegina besterik, New York eta Bronx bereiziz.

Baina erne egon beharra daukagu.

Hitzaldia eman aurreko egunetan idazle galego, katalan eta euskaldunok urtean behin egin ohi dugun *Galeus - ca* izeneko biltzarreko testu katalanak euskaratzen jardun nuen, ez nik katalanez dakidalako, beste inork astirik ez zeukalako baizik. Gero ez zidaten itzulpena ordaindu, orduan konprenitu nuen inork astirik ez edukitze hura. Eta mendeku gisa indiskrezio bat obratu nuen. Txosten haie-tarik bat interesgarria iruditu zitzaidan, esateko neuzkan (alegia, Pedro Alberdik *erasan* zizkidan) gauzen harira zertorrelako. Izenburutzat «Traduire en temps de globalització» zeukan, eta pasarte bat irakurri nuen. Luze samarra zen, baina hala ere osorik entzunarazi nik, entzulegoak (zazpi lagun, ezagutzen ez nuen bikote bat, amaitu aitzin alde egin zuten beste emakumezko bi, euskaltegiko irakasle bat) egilearen izpiritua behar bezala har zezan. Ahoz egin behar nukeena eginen dut orain idatzian, zatika emanen dizuet Carme Arenas Noguera-ren txostenaren pasarte hura:

Itzulpenaren zinezko historia batek halako literaturan ukan duen eraginaren istorioak erakutsiko liguke, itzulpenak eduki duen garrantzia literatura hartzailearen sorrera, garapen, eta prestigioan. Gaur egun ere bestelako literaturaren eraginak joerak bideratzen ditu norberarenean, korronte estetiko berriak ekartzen ditu honen garapenerako. Eta orobat alderantzizko norabidean ere, norberaren literaturak eragina dauka itzulpenez hartzen duten literaturatan. Bat nator Madame de Staelek esaten zuen harekin: «Literaturari egin lekiokkeen zerbitzurik gorena dugu giza-espirtuaren maisulanak hizkuntza batetik bestera eramatea. Hain gutxi dira lehen mailako emaitzak, jenioa edozein jenerotan hain gertakizun bakana baita, nazio bat beti izanen litzateke pobrea bere altxorretan mugatuko balitz, besterenak ere behar ditu. Aitzitik, ideien harat-honata dugu merkataritza molde guztietan aberasgarriena.» Ikasketan eta metaketan oinarritutako kultur molde batetik gatoz, baina azkenaldian hedabideek behin eta berriz globalizazioa esaten dioten horrek aldatzera egin du gure metatze eredia, eta *fast-food*aren kultura batera garamatza, eten eta ahanzturen kulturara.

Katalanak, daukaten ondarea daukatela, besteen premian baldin badaude, zer egin behar ote dugu euskaldunok? Itzuli ekarri irentsi, ez dago beste biderik. Eta guk ere Irakez jardun lehen Sarajevoz jardun genuen bezala, lehenago Txilez eta lehenagogarrian Viet-Namez jardun genuen bezalaxe, mundutikoa gureganatuta munduari guretik emanaz.

Globalizazioaren ezaugarrietan ez dago aniztasunaren integratzea, baizik eta kultura gehiengotuek sortutako kultura eredu inposaketa, kultura gutxiengotuen kalterako eta bizi-arriskurako, handiegitu horien eragin eta zamapean gutxiagotze prozesu batean sartzen direla, jarraipena eteteko zorian eta izateari berari zergatia eskatuz (...). Panorama honen aitzinean, literatura gutxiengotuek eta barnean dituzten errealitate kultural eta literarioen babesle edo besterik ezean eragile eta enbaxadore izanen litzatekeen estaturik gabekoek, *Galeusca* eremu-koek bezala, bide gutxi dauzkate nondik jo. Horietarik bat da autoreen prestigioa lantzea, sorkuntza literario eta kultur promozioa sustatuko dituzten neurri eraginkor

eta inteligenteak hartzea. Baina, bokazioz unibertsal izanagatik katalanez, euskaraz edo gailegoz idazten duen autoreak, bere hizkuntza utzi nahi ez duenak alegia, zinezko prestigioa lortzeko nazio artean, erraztasunak behar ditu bere obra hizkuntza gehiengotuetera itzulia izan dadin, eta horrela eduki dezan lekua literatur corpus unibertsalean.

Euskaldunontzat idatzia ematen du: zer neurri hartu dira gure literatura atzerrian promozionatzeko? Zaude isilik... Hogei urteko atzerapenarekin (katalan eta galegoekiko, ez suediar eta alemaniarrekiko), Eusko Jaurlaritza duela bi urte hasi da euskaratik besteetarako itzulpenak laguntzen. Eta idazleok corpus unibertsalean egon nahi dugu, baina denok eta berehala gainera. Itzulpenen sustapena eta munduan barrenako zabalkundea ezinbestekoa zaigu, zeren...

Egun asko ez dira Josep Vincens Foix-en poesian eta literatur kritikan aditua den Manuel Guerrerok oroitarazten zigula, hari eskainitako artikulu batean, David Rosenthal-ek eginiko itzulpenari esker —New Yorken argitaratua Perci Borsen-ean 1988an— sartu zuela H. Bloom-ek Foix bere *Mendebaldeko Kanon*-ean.

Zer gertatzen zaigu?

Hori esan eta ikusleagoari beha gelditu nintzen, hizlari onak moduan. Baiki, irakurraldia luzeegia izan zen.

Erne egon beharra daukagu.

Burutik egin zaigu munduko izan nahi horretan.

Nola da posible globalizazioaren ezaugarria aniztasuna integratzea ez dela salatzen duenak, globalizazioa kultura gehiengotuek sortutako kultur eredu inposaketa dela deklaratzeko duenak itzulgintzaren ondorio mesedegarri gisa aipatzea *Mendebaldeko Kanon*-ean gutxiengotu bat sartu ahal izana?

Zer gertatzen zaigun?

Ez dugula Bronxekoak izan nahi.

Auto-konplexudunaren gaitza daukagu, Todorovek *xenofilia* esaten zion hura, besterena hobetsi beharra, baina ñabardura berriarekin: *supraxenofilia* daukagu orain, boteretsuen bedeinkazioaren premia (apaiztegitik pasa

izan banintz termino ozenagoren bat asmatuko nukeen, *magniservitus* bezalakoren bat menturaz, baina zuzen deklinatuta). Boteretsuaren erabakiak bidezkozat hartzen ditugu eta hark onetsitakoen artean egon nahi dugu kultur eredu jakinen inposaketaren aurka gaudenok. Izan ere, «Kanonean» gu, kultur aniztasunaren eredu omen garen gutxiengotuok baldin bagaude, globalizazioa ez da inposaketa... Ez daukagu langarik, ez daukagu defentsarik Estatu Batuetatik etortzen zaizkigun kontzeptu faltsuen aurka. Zeinen ongi ezagutzen zuen Bourdieuk gutxiengotuon literaturaren mundutxoa!

Hasian hasi, jarrai dezadan indiskreziotan, hitzaldian baino nabarmenago hemen.

ETAk su-etena eman zuen garaia izan zela uste dut irakasle bilbotar gorri ohi ospetsu baten txostena irakurri behar izan nuenean, komunikabideei buruzkoa. Txosten hartan, beste gauza interes garrri askoren artean, euskara, eta oro har euskal kultura, *sektore* bezala hartzen zen, ez kultura autonomo bezala, ez unibertso moduan. Euskaltasunaren giharrean ukitzen gaitu uste murriz horrek, baina uste edo masuste, badago horren atzean akats metodologiko larririk, eremu bateko euskaldunoi dagozkigun datuak eremu horretako populazio osora estrapolatzen baitira: euskaldunok gutxiengotuak gara, alegia, euskaldunok ez gara geurez, baizik berez, beste multzo batekikoak.

New Yorkentzako da Bronx.

Berbarako, euskal irratsaien entzuleak biztanlegoaren ehuneko hainbeste dira, euskarazko prentsaren erosleak populazioaren ehuneko hainbeste dira. Soziologia hori faltsua da gutxienez, gaiztoa ez bada behintzat. Nola estrapolatuko dugu euskararen entzutea euskara ulertzen ez dutenetara? Nola izanen da erreferentziazko datua *Egun-karia* populazioaren hainbesteko batek erosten duela, esaten ez bazaigu populazioaren zer hainbestekok ez duen *Egunkaria*-ren hizkuntza ulertzen? Nola izanen da datu baliagarria, euskaldunetan zenbatak ez dakien euskaraz irakurtzen esaten ez bazaigu?

Alegia, zenbat masusta dira zazpi masusta gehi bi madari?

Halakoak erabili nituen Bilbon, oraindik *Egunkaria* itxi ez ziguten sasoi hartan. «Irakasle bilbotar gorri ohi ospetsu...» esan nuenean «mundu guztiak» konprenitu zuen nor nuen aipu izena ahotan hartu gabe, hizlari onak bezala entzuleen ikusle jarrita maltzurkeriaren zimurra atzeman nien ezpainenetan. Baina beharbada izen bana zeukaten gogoan, ez behintzat denek izen bera, mordoxka polita baita «irakasle gorri ohi ospetsu» multzoan sartzen ahal ditugunak, bilbotarretan baino donostiarretan aukera gehiago ez ote dagoen duda eginen nukeen arren. Ez nekien txosten hura argitaratua izan zen ala ez, eta iruditu zitzaidan ez nuela egilearen izena deblauki eman behar, erakusgairik ez neukanez. Geroztik jakin dut ordea garrantzi handi samarreko postua duela Eusko Jaurlaritzan kulturako aholkulari gisa, eta izena eman behar dudala uste dut orain, erakunde publiko horretatik gure kulturaren berri ematen duten «liburu zuri» guztiak azpian zertzelako soziologia daukaten jakin dezagun. Baikei, zazpi masusta gehi bi madari zenbat masusta diren frogatzen zuena Ramon Zallo zen.

Eta frogamolde hark bide egin du, horratio.

Orain, *Egunkaria*-k itxirik jarraitzen duen une honetan —eta iduri du mende betekoa izanen dela *Egunkaria*-k itxirik jarraituko duen unea—, ez pentsa gero itxiera zital hark sortu zuen eta oraindik ibilian doan mugimendu eder honek zientzia soziologista gainditzea lortu duenik. Aitzitik, gure aliatu usteko batzuen mindura ekarri du itxiera-ondoko efektuak, antza, parametro faltsu berdinetan oinarrituta.

Aurtengo maiatzaren 5eko *Gara* egunkarian «Se acuerdan de Egin» izeneko artikuluan honela diosku Jabier Salutregi Mentxakak, gaztelaniaz, *Egin* zenaren zuzendari ohiak, hedabide zena *Egunkaria*-rekin —hau ere zendua—, alderatuz:

Ahantziarena egiten dute, baina gogoan daukate. Ez dago egin zuten hura ezabatuko duen amnesiarik, eta beharbada horregatik hartzen ditu ahotan Gasteizko Gobernua izenean hain goraki Miren Azkaratek —haur ahotsa eta behako trasluzidoa—, informazio eskubidea-

ren eta adierazpen askatasunaren aurka Espainiako Gobernuak egin dituen injustiziak. Beharbada horregatik ezkututzen ditu Ibarretxeren eledunak, azpikeriaz, arrazoi juridiko berdin, mimetiko eta baliokiderengatik, berak ordezkatzeko duen eta eleduna den gobernuaren oniritziarekin milaka irakurlearen eskubide horiek berak zapaldu zituztela, orain aldarrika protesta egiten duen irakurlearenak baino askoz milaka gehiagoren adierazpen eta informazio askatasunak.

Ez dut esan Jabier Salutregi arrazoi ez duenik Ibarretxeren gobernuaren jarrera susmagarria dela dioenean, egia da *Egin* «ahantzi» egiten duela *Egunkaria*-ri eginikoagatik protestak azaltzen denetan (ez sobera ozen, egia esan, eta halamoduz: Iñaki Uria lehenbailehen epai zezatela eskatu zuen Jaurlaritzako eledunak). *Egunkaria*-rekiko eta *Egin*-ekiko jokamolde ez horren aitzikoen baina desberdinen zergatia aztergarri polita izan liteke, eta eginen nuke ez ginatkeela osoro bat etorriko Jabier Salutregi eta biok. Baina ez nuen halakorik ekarri nahi honetara.

Masustez eta madariez ari nintzen.

Hots, zenbat irakurle zituen bada *Egunkaria*-k gaztelaniaz?

Orduan, zelan da posible alderatzea hizkuntza jakin bateko kontsumitzaileak, hauena ezagutzen ez duten beste hizkuntza batekikoez, ezagutzen ez duten hartan irakurtzekoak diren produktuen salmenta neurtzeko? Hemen denok dakigu erdaldunek ez dakitela euskaraz. Euskaraz dakiten erdaldun bakarrak euskaldunok gara.

Estatu espainoleko prentsaren hedadura kontrolatzen duen OJD erakundeak emandako datuen arabera honako salmentak zeuzkaten bi kazetek *Egin* itxi urretxoan:

Egin-ek, 1997

52.311 ale saldu

102.000 irakurle

Egunkaria-k, 1997

12.229 ale saldu

23.000 irakurle

Eustat-en datuen arabera, 2.104.804 biztanle zituen EAEk 1997an, eta *Instituto Nacional de Estadística* erakundearen arabera, 525.697 Nafarroak. Guztira, beraz, 2.630.501 biztanle zituen Hego Euskal Herriak, *Egin*-en eremu linguistiko-nazionalak. Horretaraino erraz antzean hel gitezke, baina han eta hemen saiatuagatik, zaila dago jakitea estatistika ofizialetan zenbat euskaldun garen. Iturririk aipatzen ez badu ere, *fonAtari*-k, Deustuko Unibertsitateak kudeatzen duen euskal fonetikaren atariak dio 566.646 ginela euskara-gaztelania elebidunak Hego Euskal Herrian 2001ean.

Besterik ezean, estrapolazio txipi bat egingen dut nik ere: 2001ean Hego Euskal Herriko biztanleak 2.638.416 (Eustat + INE) zirenez, eta elebidunak 566.646, ateratzen ahal dugu elebidunok %21,48 ginela; suposatuz proportzio hau bera ginela 1997an, *Egin* itxi aurreko urte hartako elebidunok 564.946 ginen.

Hego EHko biztanleak, 1997

2.630.501

Elebidunak, 1997

564.946

Hego Euskal Herriko biztanle batzuk elebidunak garenaz, baina denok gaztelaniaren mintzaile-irakurle, biztanleria osoa da, euskaldunok barne (euskaldunok erdaldunak ere bagarela, berriz!), *Egin*-en erosle eta irakurle potentziala; beraz, OJDren eta biztanleriaren datuak gurutzatuta, hauxe daukagu:

Egin-ek, 1997

Erdaldunon %1,99 erosle

Erdaldunon %3,88 irakurle

Egunkaria-k, 1997

Euskaldunon %2,16 erosle

Euskaldunon %4,05 irakurle¹

Zabar bada zabar, beude portzentaiok milaka eta gehiagoka eta zein baino zeinka hitz egin behar dugunera.

Eta zein milakako milakadunak garen batzuk eta besteak, hona Internet bidez argitua ariketa xeblere samarra eginda. Ez da zientifikoa, baina bai adierazgarria, *Google* bilatzailean egunkari biak «itxi» kontzeptua erabilia hizkuntzaka azaltzen zaiguna:

Gazt. «cierre»

Egin 3.250 emaitza

Egunkaria 3.630 emaitza

Frants. «fermeture»

Egin 257 emaitza

Egunkaria 501 emaitza

Ingel. «closing»

Egin 210 emaitza

Egunkaria 325 emaitza

Alem. «Schließung»

Egin 184 emaitza

Egunkaria 406 emaitza

Ital. «chiusura»

Egin 253 emaitza

Egunkaria 434 emaitza

Gal. «pechado»

Egin 3 emaitza

Egunkaria 16 emaitza

Katal. «tancament»

Egin 180 emaitza

Egunkaria 1.250 emaitza

Datu xumeok ikusita, *Egin*-zaleak onartu beharko du mundua —Eusko Jaurlaritza barne— *Egin*-ez baino ardura-

tuago dela *Egunkaria*-z². Atxilotuei egindako torturengatik ote? Errukia biltzen ote *Egunkaria*-k? Ala *Egin* kritikoa zelako eta *Egunkaria* ez? Ba ote? Politikoki errentagarriago delako? Zergatik? Eta hizkuntzak, ez ote zerikusirik desberdintasun honetan?

Bata masusta, bestea madari.

Baina hara non, ez masusta ez madari, hibrido berri bat iragartzen zaigun. Buruz ikasi nuen, nekez ahantziko zait, ezker abertzaleko kultur arduradunek interesgarria zelakoan eskura eman zidaten txosten hartan Ramon Zallok (beste batzuen aholkularia zen orduan) gure kulturaren etorkizunaz egiten zuen profezia gogoangarria, gaztelaniaz:

Etorkizuneko euskal kultura Bilboko kultura urbanoaren eta Gipuzkoako Goierriko sustrai etnikoko kulturaren fusioaren ondorioa izanen da.

Halakoa da, ondikotz, gure erdaldunen ustea. Ez dute konprenitu nahi mundua mundializatze batean sartua dela, eta edonongo goierriarrok ez gaudela Bilbori ez Bilboren beha. Ondikotz, alegia, bilbotarren kalterako, saltegi handietako musika sailean «etniko» txartelaren pean eskaintzen zaizkigun euskal produktu nabarmenenak, adibidez, Bilbotik sortuak ditugu, dela Ibon Koteronen alboka, dela Kepa Junkeraren trikia, dela Oskorri taldearen *Pub Ibiltaria*... Esanen nuke, gainera, musikari horietarik batzuek horixe saltzen dutela hemen eta munduan, etnotasuna. Etno faltsua ere —faltsurik ez den etnorik baldin badago behintzat—, Bilbok emana du, lehendik ere, Goierri baino areago: Txomin del Regato, Los Bocheros... eta Jose Arru eren pintura eta marrazkigintza guztia. Bilboko karrika bakar batean, San Frantziskon, Goierri eta are Gipuzkoa osoan batu litezkeen etnia guztien halako hamar dauzkagu.

Bilboko «kultura urbanoak» txertaketa menditar bat behar du nonbait, eta Gipuzkoako Goierri dagoela uste du. Karrikaburutak ez daki, antza, Hego Euskal Herriko zuberera-mintzaile eta idazle kopuru handiena Bilbok daukala. Goierrieraz egiten dugunok Bilborantz egiten dugu

giltzerdi «etno» entzun orduko, Bilbo bera bihurtua delako «etno» euskal kulturaren. Eta hala jarraituko du noski puska batean, zenbat eta ozenago esan *Bilbo Exposition Center* orduan eta «goierriarago» azalduko da berak asko uste gabe, zenbat eta Paddy Rekaldek dioen moduan *top-modelago* bihurtu, orduan eta txertaketa «basotar» gehiago beharko ditu hiriak, inoiz humanoa izan zela esan ahal izateko... New York autentikotasun eske Bronxi.

Barkagarria da Gipuzkoako Goierrri ez ezagutzea (Beasain, Ordizia, zer ote dute ez-urbanotik?), barkagarria ez dena nor bera bizi den hiria ez ezagutzea da.

Sustrai etnikoa... zer ote da hori?

Beste kanon bat: euskaldunok «etniko» izan beharra, geurez edo fusioz.

Arkeologoen, antropologoen, eskultoreen, filosofoen urteetan jardun dute memoria bertikalean aitzurka, ahalik eta perforazio sakonenak egiten gure sustraiaren muturraren edo gure lehen hezuraren bila. Espainiarrek Atapuerca-koa deskubritu zutenean, gure aitzurlari gazteek berehala deklaratu zuten prentsan: «Orain guri dagokigu aztarna zaharrago bat bilatzea geure lurraldean.» Hasi dira eman ahalean, eta zer aurkituko? Hezurak, bai, baina 1936-37ko hilobi klandestinoetakoak, temati, azalera etorri nahirik. Horizontaltasuna nagusi. Odola ardotan, Jose Luis Otamendiren ipuin bikain hartan bezala.

Arkeologoen azaldu behar ote diguten gure iragan hurbila egin zuen galde Joxan Elozegi lagunak *Egunkaria*n astero argitaratzen zuen historiari buruzko artikulu eder haietarik batean. Gogoeta zorrotza, ironiaz bete. Aspaldi honetan, izan ere, gure historialariak arduratuagoak ageri dira Erdi Aroaz bizi garen mendeetako baino, karlistada, altxamendu faxista, frankismo eta estatutuen gaindi jauzi amnesiko bat eginik frogatzeko Nafarroa zela... euskal estatua! Nik ez dakit «atzera-biltze taktikoa» den edo eusko-nafarrak estrategia berri bat asmatzen ari zaizkigun, baina konprenigarria zait, ezker abertzalearen noraezaren garai-kidea da-eta, *revival* historizista hau.

Eta batzuk Erdi Aroa berrinterpretatzeari emanak dauden bitartean, bestetarik euskararen sustraietan behera

abiatuta —Oteiza tapau egin behar dutela oraindio!— gizeriaren sorbururaino eraman nahi gaituzte, antzinako New York batean egon ginela dioskute duela 40.000 mila urte euskaraz idatzia omen dagoen metroko bilete bat erakusten digutela, euskal zibilizazioaren froga.

Gure ezinaren ezinaz «eskubide historikoak» ahotan ditugula hileta jotzetik «eskubide prehistorikoak» aldarrikatzera egin behar ote dugu laster geure argudio politikoe-tan?

Sakrifizio handiak eskatu dituen politikak huts egiten duenean dena kolokan ikusten dugu, ez daukagu erantzun ahalmenik nonahitik datozkigun erasoei aurre egiteko, porrotaren sentimendua nagusitzen da eta zerbait salbatu nahi dugu. Konprenigarria da geurea bezalako nazio txipi batean esentzialismora jotzeko tentaldia edukitzea, atzera-biltze komunitario batean.

Sentitzen dut ordea nonahiko bilbotarrak eta erdal-dun euskaltzaleak mintzea (erretorika hutsa da hau, hitzok irakurtzeko gai diren erdaldun bakarrak, osterabe!, euskaldunok gara), baina euskaldun jatorrenok ez daukagu hasiera sakraturik, gure ilunpea behin baino gehiagotan sakralizatu egin nahi izan diguten arren. Ilunpetik gatoz, eta gure jatorria ez da inoiz argituko. Etnia eta hizkuntza askoren nahaste-borrastea gara, baina nahaste-borraste egituratua: emaitza gara, ez kausa. Geure etorkizuna ere lotura eta harreman sare sarri batean dago, ez Goierri-Bilbo ardatzean.

Bilbok behar dituen aborigenak Bilbon bertan dauzka.

Gure «kultura etnikoa» ez da atabikoa erdaldunek us-te duten bezala, gure sustraiak ez dira bertikalean luzatzen artez behera gizakiaren geruza geologikoak neurtuz zenbait filosofok uste duten moduan, horizontalean zabaltzen dira garaikideen bila, baita Gipuzkoako Goierri- n ere. Bertara etorri ziren tunelgile piamontetarrei hartu genien trikitia duela ehun urte. Geure identitatea, goierri- rron egungo izatea, harremanetan sortua da, hizkuntzak berak frogatzen du, hitzen ia %70a maileguak ditugu. Euskara ez ote da borroka, istripu, galera eta irabazi asko- ren emaitza? Hogeian oinarritutako kontaketa sistema

daukagu, zelta omen da. Euskara ez da sustrai bakarrekoa. Euskara ez da pago ez haritz esentziala. Alferrikakoa da linguisten ahalegina, ez dute euskararen enbor matriarkala inoiz aurkituko. Euskara lahar bizkarroia da.

Oker dabil goierriarrongana sustrai etniko bila datorrena. Gure kultura konposatua da, pentsua bezala, eta gure musikaren, pinturaren, literaturaren helburua New York Bronxeko auzoa dela frogatzea da.

Hauxe da Bilboz eta Bilboko hartaz gogoeta xume bat eginda ikasi dudana: euskaldunok masustak garela, sasiarenak eta sasikoak. ¶

1. Ñabardura batzuk egin beharko lirateke, nola ez: euskaldun analfabetoak, euskaraz irakurtzeko gai ez direnak alegia, ez dira kontuan hartu; biztanleria osoa ez da erosle eta irakurle potentziala, haurren kopurua zehaztu behar litzateke; haur eta gaztetxoetan dauka ordea euskarak euskaldun multzo eskolatu-elebidun handiena; nahiz eta egun *Gara* bezala orduan Baiona Ttipian galtzarbean gehien ikusten zen kazeta *Egin* izan, eman beharra dago *Egunkaria*-renagoa dela Iparraldeko eremua, euskara hemengoa eta hangoa denez... Euskaldunen batzuek erosi eta irakurriko zuten *Egunkaria* Iparraldean, bai, eta beharbada *Egin* erosten zutenak baino gehiago ziren.
2. Egia da duela bost urte baino garatuagoak daudela eta ugariagoak direla egun webguneak, normala dela *Egin* baino maizago azaltzea *Egunkaria*; baina ez da gezurra *Egunkaria*-ren itxiera komentatzen duten webgune asko eta askotan «*Egin*» azaltzen dela aipatua aurrekari gisa, eta aipamen horiek denak *Egin*-i eskainitako artikuluak balira bezala kontabilizatu ditudala neure zenbatzaile merkean.

Biblioteka Nazionala Euskal Herriarentzat

AGURTZANE JUANENA

Sarrera: Kulturaren Euskal Planaren erabakia

Kultur politikaren arloan interesatua denak gogoan izango du 2003ko maiatzean egin zela, Gasteizen, Kulturaren Euskal Planaren Aurkezpen Jardunaldia.

Orduko Jaurlaritzako Kultura sailburuordeak, Imanol Agotek, azaldu zuenez, Planaren egitekoa honako helburuetan gauzatzen zen:

- Europarekin bateratzea.
- Kultur eragileen sarea osatzea.
- Euskal kulturaren sistemaren arkitektura eraikitzea.

Adibideen artean, ondokoa aipatu zuen: Biblioteka Nazionala bai ala ez erabakitzea.

Kultura Ondarearen multzoaren barruan, azpimultzo bat zegokien biblioteki. Azken honetarako lan talde bat osatu zen, biblioteka esanguratsuenetako arduradunak eta elkarte profesionalak partaide zituena. Gure mintegiak ere, Joana Albret Bibliotekonomia Mintegiak, lan-taldean parte hartzeko eta ekarpenak egiteko aukera izan zuen. Le rook idazten ari naizen momentuan ez daukat ondorioak ezagutzera emango dituen agiri definitiboaren berri, baina berori iritsi bitartean, artikulua honetan gai horren inguruko puntu batzuk azaltzen saiatuko naiz.

► **Agurtzane Juanena** Joana Albret Bibliotekonomia Mintegiko kidea da.

Izan ere, 2003ko urrian egin ziren «Euskadiko Liburutegien Sistema Nazionalaren I. Jardunaldiak» deitutakoe-tan entzun zenez, «erakunde» bat sortzearen aldekoak zi-ren hainbat aditu, «erakunde» eta ez «biblioteka» bat (es-presuki eskatu zuten terminoa ordezkatzeari).

Joana Albret Bibliotekonomia Mintegia, aldiz, maiz mintzatu da azken urteotan biblioteka nazionala sortzearen alde. Azkena, «Kulturaren Euskal Plana eta Biblioteka Nazionala» agiriarekin, 2003ko udaran zabaldua.¹

Zein arrazoitan oinarritu garen?

Kontu tekniko konplexu samarra denez, ardatz nagusi bezala, euskal esparrukoa ez den aditu baten obra erabili-ko dut motibo horiek agertzeko.

Las bibliotecas nacionales: un estado de la cuestión (Gijón, Trea, 2003) liburua ikerketa sakon bat da, munduko biblioteka nazionalen iragan eta orainaren azterketa sistematikoa egiten duena. Eskuliburu mardula, ia 600 orri hartzen baititu.

Laburpen orokor gisa, hainbat adituren ahotan entzuten den predikzio ezkorrei erantzunez, apustu tinko eta indartsua egiten du biblioteka nazionalen etorkizunaren alde. Goazen puntuz puntu komentatzera.

Kontzeptua: funtzioak betetzerik bai biblioteka nazionalik gabe?

Kontzeptuaren historia eta profesionalen ekarpen nagusiak ezagutu nahi dituenak lehen 116 orrialde ditu, haietan sakontzeko.

Ni Euskadiko Jardunaldietan entzundako batekin hasiko naiz: gurean biblioteka nazionalaren funtzioak lortzea izango litzateke helburua, «erakunde» baten bidez, inplizituki aditzera emanez biblioteka nazionala ez dela beharrezkoa.

Baina, literatura profesionala zerbaitetan ados bada-go, horretantxe da, hain zuzen ere:

Hablar de biblioteca nacional supone referirse a un concepto absolutamente plurisémico, variado, de modo que

como en otras tantas cuestiones utilizamos una misma palabra para referirnos a realidades bastante diferentes.²

IFLA (*The International Federation of Library Associations and Institutions*) dugu biblioteka munduko erakunde gorenena.³ Hasi pasa den mendean mugarri izan zen Vienako Kongresutik (1958), jarraitu IFLAren 1963ko konferentziarekin, segitu 80 eta 90 hamarkadetan egin ziren planteamenduekin eta bukatu IFLAren 2000ko agiriarekin, horietan guztietan garbi geratzen da biblioteka nazionala bereizten dutena funtzioak direla, eta ez besterik.

IFLAren eskaerari erantzunez, P.J. Lor-ek eman zuen argitara 1997an bere *Guidelines for legislation for national services*. Bertan ordura arteko definizioak aztertu zituen eta hiru dimentsio bereizi biblioteka nazionalaren kontzeptuan:

- Ondarea (biblioteka zahar edo klasikoenek euren herrialdeetako altxor literarioei ematen diete garrantzia).
- Azpiegitura (koordinazioa, lidergoa eta beste biblioteketekei emandako zerbitzuak azpimarratzen dira).
- Zerbitzu nazional hedatuak (batez ere garatu gabeko herrialdeetan, bertako azken erabiltzaileei emandako zerbitzuak dira nabarmenduenak).

IFLak, 2000ko agirian, ez du «esentziaz» edo «ezaugarri intrintsekoiez» hitz egiten; aitzitik, egiten duena da, era guztiz pragmatikoan, biblioteka nazionalaren funtzioak eta eginbeharrak finkatu. Hona hemen Biblioteka Nazionalen Atalaren aurkezpena:

National Libraries Section (Liburutegi Nazionalen Saila) deritzon atalak liburutegi nazionalen eremuko eginkizun sail osoa du arduratzat. Lankidetzeta estuan dihardu Liburutegi Nazionalen Zuzendarien Konferentziarekin (CDNL). Liburutegi nazionalak ardura bereziak, sarritan legez definituak, izaten dituzte nazio baten liburutegi eta informazio zerbitzuaren baitan. Erantzukizunok naziotik naziora aldatzen dira, baina, batez beste, ondoko hauek agertzen dira: nazioan lege gordailuz (paperean eta euskarri elektronikokoan) argitaratutakoak bildu, katalogatu eta zainzea; erabiltzaileentzako zerbitzu zentralak (esaterako: erreferentzia, bibliografia, kontserbazioa, mailegua) erat-

zea, zuzenean zein beste liburutegi edo informazio zerbitzuen bidez; nazioaren kultur ondarea zaintzea eta sustatzea; gutxienez, atzerriko argitalpen esanguratsu batzuek osatutako bilduma erostea; nazioaren kultur politika sustatzea; eta irakurketaren aldeko ekinaldi nazionalak zuzentzea. Liburutegi nazionalak maiz nazioarteko programa eta proiektuen elkargune ere izaten dira. Harreman estu-estu izan behar dute gobernu nazionalekin, informazio politika nazionalak garatzerakoan zeresana ere izan lezakete, eta lanbideko beste alorren ikuspegiak bideratzen ere jardun dezakete. Noiz edo noiz zuzenean legegintzaren informazio beharrak ere ase ditzakete.⁴

Definizio horretan munduko biblioteka guztiak kabitzen dira (handi, ertain zein txikiak; berdin tradizio luzea dutenak eta jaioberriak); baina, ikusten denez, haien artean diferentzia handiak egon daitezke eta daude. Garbi dago biblioteka nazionalak ezin direla sartu sailkapen exhaustibo, erabateko eta itxietan.⁵

Biblioteka nazionalak eta kultur nortasuna

Baina izan badira, eta oso garrantzitsutzat hartu ohi dira, gainera. Non dago aparteko inportantzia horren zioa? Bada, beren mota zein euskarri guztietako dokumentuen bidez, froga fisiko bat osatzen dutela, ordezkatzeko dituzten nazioek kultura unibertsalari egin dioten ekarpenaren froga ematen dutela.

Este carácter de representante de la identidad de su país lo consigue mediante sus colecciones de materiales y, a partir de éstas, mediante la bibliografía nacional que, desde este punto de vista, ha llegado a ser definida como el registro del patrimonio cultural, político, social, histórico y científico del país.⁶

Kultur nortasunaren ideia bikoitza da: alde batetik, bere heritarren aurrean gauzatzen da, kultur nazionala finkatu duten dokumentuak agerian jarritz (dokumentu hitza zentzurik zabalenean hartuta); eta, beste aldetik, kanpora begira, mundu osoari nazioa zer den ikusaraziz.

Bietan azpimarratzen da eraikuntzaren garrantzia, kasu egin ondokoari:

Pero en los países desarrollados esta función de identidad, de representación cultural, se produce no sólo desde los materiales almacenados, desde unas colecciones de obras muchas veces únicas, que son, sin duda, las mejores del país. A esto lo podríamos llamar «señas de identidad a través de los contenidos»; la cuestión va más allá, va a las «señas de identidad a través del contenedor».

Es decir, los documentos son importantes, pero no lo es menos el edificio, que así pasa a ser un nuevo y otro «documento»; paralelo al valor de las colecciones es el valor del edificio que las contiene, que pasa a ser así, a su vez, otra muestra de la identidad cultural de la nación.⁷

A rtikulu honen irakurle bat baino gehiago ariko da honez gero pentsatzen aurrekoa errealitate orokorra ala autorearen espiritu nazional(ist)aren ondorio hutsa ote den. Baina aski da Espainia, Frantzia edo Erresuma Batuko biblioteca nazionalen web orrietara joatea, aurreko planteamenduaren hedapena konfirmatzeko.⁸

1990eko hamarkadan estreinatu diren eraikuntza be-riak egiteko motiboen artean, nortasun kulturalaren afir- mazioa da, hain zuzen, motibo nagusietako bat. Horren adibide dira «La bibliothèque nationale de France»-ren Tolbiac-eko egoitza berria, edo «The British Library»-rena, Saint Pancras-en.

Eraikuntzen oinarrian ere, herri edo hiritar guztiak kulturara iristeko eskubide demokratikoaren aldarikape- na dago; horrela, dokumentuen bildumek ematen duten nortasun kulturala indartu egiten da eraikuntza horietan izaten diren ekimen askotarikoen bidez ere (erakusketa, hitzaldi, eta abarren bidez ere).

Juan José Fuentesek jarraitzen du:

Tan cierto es que la biblioteca nacional, y sus instalacio- nes, representan unas señas de identidad cultural como que, sensu contrario, cuando se quiere destruir la cultura de un país y sus símbolos más representativos, la biblio- teca nacional es uno de los primeros objetivos de dicha destrucción.⁹

Sarajevoko bibliotekaren suntsipena aipatzen du autoreak ondoren. Irakekoaz ere gogoratuko da gutako bat baino gehiago. Zer esan, jaio ere jaiotzen utzi nahi ez duten gure balizko biblioteka nazionalari buruz?

Nortasun kulturalaren defentsaren garrantziaz ohartarazten dute liburuan aitaturako hainbat autorek. Michael Melot-ek azaltzen du nola teknologia berriei esker biblioteka nazionalen zenbait lan beste modu batera egiterik dagoenean, hala ere, herri aberats zein pobreetan, alderantziz gertatzen ari den, inoiz baino inportantzia handiagoa ematen ari baitzaie erakunde horiei. Izan ere, gaurko «mugarik gabeko» munduan, globalizazioaren munduan, biblioteka nazionalen bidez «berriro ere seguru eta desberdin sentitzeko modua» aurkitzen du zenbait jendek.

Eta nortasun kulturalaren defentsa beharrezko ikusten bada tradizio historiko luzea duten nazioetan, zer esanik ez nazio berrienen kasuan (garatuenak aipatuz: Kanada, AEB, Australia, Zeelanda Berria, eta abar). Dena den, defentsa argia izango bada, biblioteka nazionalak beste kulturen ekarpenak ere barne hartuko ditu, bizigarritzat hartuko ditu kanpotik datozenak ere.

Honen erakusgarri moduan, ikus, Kanadako Biblioteka Nazionalaren web orrian: *Au sujet de la Bibliothèque: Énoncé de mission et mandat de la Bibliothèque nationale du Canada, Ressources et services multiculturels, Ressources et services autochtones*.¹⁰

Aljeriako Biblioteka Nazionalea, edo Estoniako, pasa den mendeko laurogeita hamarreko hamarkadan inauguratuak biak, adibide gehiagotzat har daitezke, ikusteko zein inportantea den biblioteka nazionala izatea euren independentzia arestian lortu duten nazioentzat, nortasun nazionalaren osaketan erakunde funtsezko baitira. (Gure artean aipamen berezia merezi duen Quebeckoa ez du Juan José Fuentesek ahotan hartzen, eta artikulua bukaerarako utzi dut.)

Beraz, badirudi mende honen hasierako espainiar batentzat guztiz positiboa dela Aljeriak bere nortasun kulturala aldarrikatzea. Ez dakigu, ordea, zer litzatekeen duela berrogei urteko frantziar batentzat, ez baita hain urrun

Aljeriaren erabateko frantsestasuna aldarrikatzen zen sa-soia. Ez dakigu, baina erraz igar dezakegu. Liburuaren egi-learen konpainian jarraituz, hara non konturatzen garen literatura bibliotekonomikoan ere nazionalismo on eta gaiztoen bereizketa agertzen dela. Baita gure orbana ere, terrorismoaren aipamena. Hona hemen aipua:

Por una parte, y frente a una globalización que algunos quieren feroz e inmisericorde contra cualquier vestigio de diferencia cultural, la biblioteca nacional, sin lugar a dudas, desempeña el papel de adelantada de la cultura (o culturas) de su país; por otra, y al mismo tiempo pero con no menos fuerza, la biblioteca nacional es un ejemplo de apertura al mundo todo, un abrazo de la sensatez de un cosmopolitismo enriquecedor y, por tanto, un rechazo de los nacionalismos cerriles (el rompecabezas balcánico, la violencia terrorista en el país vasco, etc.).¹¹

Honela jarraitzen du orri batzuk aurrerago (hitzez hitz emango dut, garrantzitsua iruditzen baitzait):

Hasta ahora nos hemos estado refiriendo a la biblioteca nacional como portadora y representante de las señas de identidad cultural de un país; no obstante, es preciso señalar algo tan evidente como que esa identidad cultural no es algo completa y férreamente uniforme y homogéneo, como al parecer desearían algunos.

Más bien suele suceder todo lo contrario: que ese monolitismo de lo cultural, referido a un país concreto, no existe en modo alguno, presentándose la realidad como algo multiforme, heterogéneo y variado, de modo que en uno no pequeño número de casos, mejor que hablar de la cultura de un país —y España podría ser un ejemplo paradigmático de ello— sería hablar de sus «culturas», de sus diversos modos de entender la vida, de las diferentes lenguas y tradiciones que, aun dentro de una historia común, cada país conlleva.

Resulta, como consecuencia práctica y evidente de cuanto venimos diciendo, que cada biblioteca nacional debe actuar como abanderada de esa enriquecedora diversidad cultural y tener entre sus objetivos irrenunciables, por tanto, el ocuparse de la recogida, organización, difusión y conservación de toda la documentación que

se refiere a esas culturas diferentes a lo que podríamos llamar «cultura oficial» del país en cuestión.¹²

Bada kontuan hartzeko beste faktore bat, beraz. Irakurleak erraz antzemango duen bezala, frantses eta espainolen artean erraz banatzen dira *kosmopolitismo* edo *unibertsalismo* ziburtagiriak, honi bai eta beste hari ez, komentzien arabera. Biblioteketan ere edozein analisi egiteko kontuan hartu beharreko beste faktore bat da, beste edozein alorretan legez. Dena den, azala utzi eta muinari lotuz, garbi dago kultura aniztasunaren aldarrikapena erabat gureganatu behar dugun ezaugarria dela, gaur eta hemen batzuek gure identitatea porrokatzeko manipulatzeko badute ere. Zeren inoren manipulazioak ez baitu printzipioa bera auzitan jarri behar.

Biblioteka digitala versus biblioteka nazionala?

Argumentu hau ere maiz entzuten da, biblioteka nazionala auzitan jarri nahi denean: aurrerapen teknologikoen zentzurik gabe utzi omen dute biblioteka nazionala, erakunde zaharkitua da egun. Argumentu honen aurka beste batzuk ematen dira, gai berean oinarrituta. Izan ere: nola erdiesten du biblioteka nazionalak bere-berea duen ondare bibliografikoaren hedapenaren funtzioa?

Balio handiko dokumentuak dokumentu oso preziazatuak direnez, ezin zaio erabiltzaileari utzi beroriek zuzenean ukitzen; beraz, jatorrizkoen kopiak egiten dira. Orain arte horretarako euskarri erabiliak mikrofitxa edo mikrofilma bazen ere, digitalizazioa ari da pixkanaka gailentzen. Digitalizazioak bi egiteko funtsezko ditu:

1. Kontserbazioa: dokumentu digitalizatuak erabiliz, jatorrizkoen kontsulta ez da jadanik beharrezkoa.
2. Hedapena: dokumentuak sarean kontsultatu daitezke, eta, telekomunikazioei esker, hori edonondik egin daiteke.

Bi ikuspuntuetatik, biblioteka nazionalak daukan lan-tresna onenetakoa, bere herriko eta kulturako notasan

zeinuak babesteko eta zabaltzeko orduan, digitalizazioa da. Baina lantresnak ez du, noski, «langilea» ordezkutzen.

Informazio eta komunikazioaren teknologiek eszenatoki berri batean kokatu dituzte informazioaren erakunde zaharrenak, bibliotekak. Eszenatoki berri honetan, erronka berriak sortu dira; ez soilik biblioteka nazionalentzat, biblioteka guztientzat baizik.

Hastapenetan gertatu ohi den bezala, terminologia ambigua erabiltzen dugu birtualtasunaz ari garelarik. Definizio asko proposatu dira eta espezialistak ez dira oraindik ados jarri. Hona hemen batzuk:

- Biblioteka birtual edo elektronikoa: informazioa ez da euskarri materialean agertzen.
- Biblioteka digitala: telekomunikazioen erabilera dakar berarekin, informaziorako sarbidea urrutitik lortzen da, konexio kopuruak eta hartzailearen kokapen fisikoak horretarako eraginik ez dutela.
- Biblioteka hibridoa: biblioteka tradizionalaren eta digitalaren bateratzea lortzen du, bere helburua da askotariko formatuetan eta iturri anitzetatik jaso den informazioa erabiltzaileak deskubritu eta baliatzea.

Edozein kasutan, aditu guztiak bat datoz XXI. mendeko biblioteka hormarik gabeko biblioteka dela esatean: urruti dagoen erabiltzaileak ez dauka zertan bibliotekaraino joan behar, eta bertaratua den erabiltzailea, aldiz, han ez dagoen informazioaz ere balia daiteke.

Helburua informaziorako sarrera unibertsala eskaintzea da, Alexandriako Bibliotekaren ametsa. Batzuen ustez, biblioteka digitala interneten dagoen informazio infiniturako «gateway» edo pasabidea da.

Den-dena ez da mauka, ordea. Dokumentu digitalek arazo korapilatsuak planteatzen dizkiote edozein bibliotekari. Literatura gehien sortzen ari diren gaiak dokumentu horien kontserbazioa eta Lege Gordailua dira.

Eta hemen guztiz harira dator biblioteka nazionalaren aipamena, izan ere, onartutzat ematen baita biblioteka nazionaleri dagokiela material elektronikoa kudeatzeko ardura (jaso, teknikoki tratatu, gorde eta zabaldu, gainerako dokumentuekin egin ohi duten bezala).

Honek egiteko tekniko konplexua dakar berarekin; hain konplexua, non lan-talde bereziak sortzeko gomen-dioa eman den. Beste aldetik, bilduma elektronikoa erabat kontrdatzeko lan itzela egin behar denez, zenbaitetan ar-dura horri elkarlanean erantzungo zaiola ere onartzen da.

Laburbilduz, ez dago biblioteka digitala eta bibliote-ka nazionala errealitate kontrajarriztat hartzerik. Aldake-tak datozela bistan da, baina aditu askoren ustez ezin da ordezkapenez hitz egin.

Bilduma digitalek paradigma berrian kokatzen dute biblioteken ohiko zeregina. Eredu tradizionala (biblioteka nazionalak bere lurraldeko argitalpen guztiak biltegi erral-doi batean jasotzea) aldatzeko bidean dago, seguruenik. Baina, orain artean ikusi dugun bezala, biltzeaz haratago doa biblioteka nazionalen egitekoa.

Biblioteka nazionalen etorkizuna

Especialista batzuek etorkizunari buruzko duda agertzen badute ere (biblioteka nazionalen hainbat zeregin beste biblioteka batzuek hartu dutelako beren gain), bi-blioteka nazionalek euren herrietako kulturaren ikur iza-ten jarraitzen dute. Arakastaren gakoa ondoko gaietan jartzen da:

- Teknologien erabilpen egokia.
- Lidergoa mantentzea.
- Elkarlana burutzeko gaitasuna, maila nazional zein nazioartekoan.

Biltegien harira, «eredu banatuen» aukera aipatzen da etorkizunari begira. Australiak ontzat ematen du «bilduma nazional partekatuaren» eredia. Ideia horren arabera, to-kian tokiko materialak sortuak izan diren lekuetan gera daitezke, biblioteka nazional batera eramanak izan beha-rrik gabe. Bildumen zaintza elkarlanean burutuko litzateke.

Berriro P.J. Lor (Hegoafrikako biblioteka nazionalaren zuzendaria) ekarriko dut hona, harena baita artikulua ga-rantzitsu bat: «National libraries in the 21st century: di-nousar or dynamo?».¹³

Berrikuntza teknologikoen aurrean kontuan hartu beharreko gai garrantzitsuen zerrenda ematen du:

1. Legislazioaren barruan, Lege Gordailuaren egokitzapena: ikus-entzunezkoak, zinematografikoak eta material elektronikoak jasotzeko.

2. Ikuspegi berria kudeaketan.

3. Finantziazioa: defizitari nola aurre egin pentsatu behar da.

4. Puntako eraikuntzak egiten ari dira, eraikuntza horiek aldatetara egokituak izan behar dute.

5. Informazioaren teknologia (argitalpen elektronikoak, digitalizazioa eta internet).

6. Digitalizazioaren eta interneten erabilerak jarduera eredu berri bat dakar berarekin: biblioteka nazionalak «kultur ondarearen emaile» dira eta, baita ere, hiritarren hezitzaile.

7. Zeregin funtsezkoenak: bildumen kudeaketa, kontrol bibliografikoa eta preserbazioa (paperaren desadifikazio masiboa, mikrofilmazio eta digitalizazioarekin batera).

8. Vienako gomendioak betetzea: sozietate osoari, publiko zabalari irekitzea.

Beraz, literatura profesionalean esaten denari erreparaturaz, biblioteka nazionalen berpizteaz hitz egin daiteke. Zenbait tokitan, behintzat, haien garrantzia eta ikusgarritasuna areagotzen ari da.

Juan José Fuentesek bere liburua bukatzen du hauxe esanez: gaur egungo datuekin, biblioteka nazionaleri etorkizun seguru eta oparoa aurreikusten zaie, baldin eta gai badira aldaketei aurre egin eta euren herrialdeen ikur nagusia izaten jarraitzeko: herrialdeko kultura, informazio eta komunikazioaren ikur.

Gurean zer

Gure errealitatera etorri, aitortu beharra dago oso kaskama izan dela azken bi hamarkadetako jardura. Honela labur genezake: politika orokorraren falta, ahaleginen sakabanaketa, prekarietatea. Honen kaltetu, ez dakit nagu-

si, baina bai nabarmena, euskara bera izan da, normalizazioari begira behar bezalako pausoak eman ez direlako.

Agintariak aldatu dira denbora asko ez dela, eta gauzak aldatzeko borondatea agertu dute. Biblioteka legea agindu dute 2004rako, biblioteka nazionalaren azterketa ere bai. Badira, hala eta guztiz ere, kezka eragiten diguten zantzuak:¹⁴

- Hainbat urte horrelakorik gabe igaro ondoren, «Euskadiko Liburutegien Sistema Nazionalaren I. Jardunaldiak» antolatu ziren 2003ko urrian: euskararen presentzia hutsaren hurrengoa izan zen (lau txostenetik bat bera ere ez, hamazazpi jakinarazpenetatik bat bakarra). Geroxeago, «Euskal Ondare Bibliografikoari buruzko Mintegia» egin zuten, erdara hutsez. Argitaratzeko orduan, agian, itzultzaileei enka rgatuko diete euskaratzea (*simulakro* deitzen zaio nire ustez horri).

- «Biblioteka Sistemaren Katalogo Kolektiboa» iragartzen da (bazen garaia!), biblioteka garrantzitsuenen katalogoak bilduko dituen, eta ez da inolako eskaerarik egin euskararen estatusari dagokionez, biblioteka horietako asko erdara hutsez ari diren arren.

- «Udal Liburutegien Sareko Katalogoa» planteatzen da, eta euskarazko katalogazioaren ardura udal liburutegiei ematen zaie, biblioteka ahulenen bizkar utzirik zerbitzu zentralen egitekoa izan beharko lukeena (biblioteka nazionalaren faltan, biblioteka nagusia eta Jaurilaritzarena).

- Euskal bibliografia nazionalik ez dugula eta, Jon Bilbao egindako lan itzela erosi du Bizkaiko Foru Aldundiak;¹⁵ hain erakutsi ere bai bere web orrian.¹⁶ «Eusko Bibliographia»-ri dagokion orria honela diseinatu da: Luraren irudia eta armiamaren baten hankak planeta inguratuz, armiamaren gorputzean «Bizkaia» irakur daitekeelarik. Ez da komunikazioan aditua izan behar iradoki nahi dena asmatzeko. Baina, Bizkaiko Foru Aldundia da, benetan, Euskal Herriko Bibliografia bere gain har dezakeena, berak obratu dezake, ala elkarlanean egin beharko luke, gainerako lurraldeetako erakundeekin batera, bakoitzak berea hartuz erakunde koordinatzaile baten gidaritzapean?

Ez dut kexan luzatu nahi, eta beste gabezia batzuen bemi jakin nahi duenak Joana Albret Bibliotekonomia Mintegiaren web orria dauka kontsultagai.¹⁷ Besteren artean, Teresa Agirreazaldegi EHUko irakasle eta mintegikidearen artikulua aurkituko du irakurtzeko.¹⁸ Artikulu horren bukaerako pasarte bat kopiatuko dut, hitzez hitz:

Ezinbestekoa da biblioteken arteko sare sendo bat (edo batzuk) eta beren gainera bide estrategikoak, politikoak eta teknikoak markatuko dituen erakunde autonomo eta indartsu bat, nahikoa baliabide eta gizarte onarpena izango duena. Batzuek azken horri Biblioteka Nazionala deitzen diogu.

Euskal Autonomia Erkidegoko kultur kudeatzaile eta biblioteketako profesional batzuk ariko dira momentu honetan, agian, gogoeta egiten (edo jadanik bukatua izango dute). Nire aldetik, erreferentzia eta inspirazio bila, Belgika eta Quebecera begiratzea aholkatuko nieke.

Belgikako eredu bibliografikoak

Hurbilenetik hasita, Belgikatik, honakoa irakur daiteke «Bibliothèque royale de Belgique - Koninklijke Bibliotheek van België» delakoaren dokumentu batean:

La Bibliothèque royale de Belgique est en même temps la bibliothèque nationale et une bibliothèque scientifique d'un pays multilingue. On y catalogue des documents provenant de nombreux pays et régions linguistiques diverses (...)¹⁹

Laburki esanda, elebitasuna barik, hirueletasuna da Belgikako biblioteka nazionalaren helburua, alemana hirugarren hizkuntza ofizialtzat hartu izanenez gero. Bibliothèque Royale-ko lan taldeak, orain arte, frantsesari eta nederlanderari dagokiena landu du batez ere, alemana rekin hasi berriak baitira (*Catalogues de la Bibliothèque royale*, <http://opac.kbr.be/fkbr1.htm>).

Zertan da desberdina gure biblioteken katalogo nagusiekin konparatuz? Elebitakoa izateaz gainera, elebitasuna

ez dela azalean geratzen, katalogo benetan elebidunak sortu dituztela (hirueledun egiteko asmoarekin), non hizkuntza bakoitzaren estatusa bestearen parekoa den. Hori ezinezkoa litzateke horretara egokitutako sistema informatikorik gabe: VUBIS du izena (sistema informatikoaren inguruko aitzakiak entzuten ditugu oraindik hemen).

Joana Albret Bibliotekonomia Mintegikoak iaz jarri ginen harremanetan bertako teknikariek argibideak eskatzeko. Harreman horren berri euskal bibliotekariaren posta zerrendan eman genuen.²⁰ Informazio zabalagoa nahi duenak mezu horietan aurkituko du.

Bestalde, *Belgische Bibliografie = Bibliographie de Belgique* argitalpen elektronikoa da (www.kbr.be/bb/fr/Bbstr1.htm) interneten eta CD-ROM formatuan emana. Hilabetekaria da eta mota honetako dokumentuak jasotzen ditu bere baitan:

- Belgikan argitaratutakoak, gehi atzerrian ateratakoak, baldin eta azken hauetan belgikar helbiderik ageri bada.

- Atzerrian argitaratutako belgikar autoreen obrak.

- Atzerrian argitaratutako Belgikari buruzko obrak.

Hizkuntza aldetik, elebiduna da, nederlanderaz eta frantsesez argitaratua. Aipamen bibliografikoak Bibliothèque Royale-ren katalogoetara bideratzen dira.

Esan beharrik ez dago gurean ez dela honen parekorik, ezta proiektu mailan ere. Eta egon beharko luke, ez Belgikan egindakoa kopiatzeko, preseski, nazioarteko gomendioei jarraitzeko baizik. Hona zer dioen IFLAK bibliografia nazionaleri buruzko dokumentuan:

La bibliographie nationale devrait recenser les documents dans toutes les langues et/ou écritures dans lesquelles des publications sont produites dans le pays; et dans toute la mesure du possible, ces notices devraient être produites dans les langues et/ou écritures dans lesquelles ces publications ont paru à l'origine.²¹

Nazioarteko erreferentzia gehiago nahi izanez gero, hona hemen beste dokumentu bat: *Multicultural Communities: Guidelines for Library Services* (2. argitalpen berrikusia, 1998). Horren inguruko aipamena, bibliotekari euskaldunen posta zerrendan.²²

Quebeceko biblioteka berria

Belgika utzi eta Kanadara jauzi egin dezagun orain. Quebecera hobeto esanda. Han bazeukaten biblioteka nazional bat (1967an sortua) Quebeceko bibliografia hilero argitaratzen zuena, eta atzera begirako bibliografia ere argitaratua zen. Hala ere, 1997an eraikuntza berri bat egin zuten, puntako teknologiak erabiliz dokumentuen kontserbazioa bermatzeko. Horrekin nahikoa ez, eta, zabal-kunde lanari begira, erakunde berri bat sortzea erabaki zuten: «La Grande Bibliothèque du Québec» deitu zioten hasiera batean biblioteka berriari.

Ez zuten hutsetik sortu, noski. Leku arazoak zirela eta, batetik, Biblioteka Nazionalaren hedapenerako funtsak (kontserbaziorako bilduma beste leku batean zegoen), eta, bestetik, Montrealgo Biblioteka Nagusiaren funtsak leku berean kokatzeko ideiarekin hasi ziren. Quebec eta Montrealgo agintarien bilerak, batzordeen txostenak, biblioteka definitzeko audientzia publikoak eta abarrak egin ondoren, 1998an «La Grande Bibliothèque du Québec»-eko zuzendaria eta administrazio kontseilua ezarri ziren. 2001ean Quebeceko gobernuak bi erakundeak batzeko legea onartu zuen: erakunde berria «Bibliothèque nationale du Québec» bataiatu zuten.

Eraikuntza lanak urte berean hasi ziren (2001) eta 2004ko udazkenerako bukatuak egon behar dute. Bildumak bertara eramateko hilabete batzuk beharko direnez, 2005eko udaberrian irekitzea espero da.

Honela planteatzen du bere egitekoa:

La mission de la Bibliothèque nationale du Québec (BNQ) est double. D'une part, elle rassemble et conserve en permanence, selon les normes les plus élevées en la matière, le patrimoine documentaire québécois publié, de même que toute documentation relative au Québec et publiée à l'extérieur du Québec. D'autre part, elle diffuse le patrimoine documentaire québécois et, dans un lieu physique et virtuel convivial, d'accès libre et gratuit pour tous les Québécois et les Québécoises, elle offre un accès à la culture et au savoir universel.

Forte de cette double mission, la BNQ poursuit également les objectifs suivants: valoriser la lecture, la recherche et l'enrichissement des connaissances, promouvoir l'édition québécoise, faciliter l'autoformation continue, favoriser l'intégration des nouveaux arrivants, renforcer la coopération et les échanges entre les bibliothèques, en agissant comme catalyseur auprès des institutions documentaires québécoises, et stimuler la participation québécoise au développement de la bibliothèque virtuelle.²³

Helburu zinez ederrak, artikuluan zehar komentatzen aritu garen ildo berekoak. Norberak izango ditu horien artean bere kutunenak. Hauexek nabarmenduko nituzke nik (azpimarratuak nireak dira, beraz):

- dans un lieu *physique et virtuel convivial*, d'accès libre et gratuit pour tous les Québécois et les Québécoises, elle offre un accès à la culture et au savoir universel (...)
- favoriser l'intégration des *nouveaux arrivants* (...)
- renforcer la coopération et les échanges entre les bibliothèques, *en agissant comme catalyseur* auprès des institutions documentaires québécoises (...)

Benetako pena ematen du ikusteak nola guk baino tradizio eta errealitate sendoagoa dutenek ez duten dudan jartzen azpiegitura hobek egitearen komenentzia; eta hemen, berriz, betiko zekenkerian eta erdipurdikerian jarraitzen dugun; oraindaino egin ez dena, bibliotekarik gabe, «erakunde» batekin egingo delakoan...

Quebecarrean helburu bikainak ez dira hitz abstraktuetan agortzen. Planteatutako egitekoak burutzeko pauso zehatzak zerrendatzen dituzte, batzuk jadanik errealitate direnak, eta beste batzuk, berriz, etorkizun hurbilera begira daudenak. Hona hemen:²⁴

Avec l'ouverture de la Grande Bibliothèque, début 2005, la BNQ offrira également:

- la mise en place d'une bibliothèque publique à vocation nationale et montréalaise, comprenant quatre millions de documents, dont un million de livres;
- l'ensemble de la collection québécoise patrimoniale, coeur de la nouvelle bibliothèque;
- des ressources documentaires universelles de haute qualité, accessibles sous de multiples supports et moyens

technologiques pour répondre aux besoins de chacun et respecter son droit à l'information, à l'éducation, à la culture, à la recherche et aux loisirs;

- des services adaptés aux personnes handicapées, aux personnes en difficulté de lecture et à d'autres clientèles particulières;
- une institution culturelle à vocation nationale.

Guztiaren laburpena epigrafe honetan dator: «une institution culturelle à vocation nationale». Euskaraz jarrita: «Nazio mailako helburua daukan kultur instituzioa». Ba al dugu antzekorik hemen? Inork uste al du bibliotekaren estatusik gabeko «erakundea» hurbilduko litzatekeela helburu hori betetzera? Honen azpian deskribatuaren antzekoa izango genukeela?:

Recouvert de verre et de cuivre, le bâtiment proposera de multiples ambiances baignées de lumière naturelle. La disposition des lieux répondra aux besoins les plus divers, en offrant notamment des espaces calmes pour la lecture, des salles de groupes, des salles de formation, un auditorium, une salle d'exposition et une vaste collection pour enfants située à l'entresol. Un aménagement paysager extérieur, côté rue Ontario, accueillera un jardin d'art.

Amaitzeko, eraikuntzaren kokapen fisikoa²⁵ emango dut, inork bisita egiteko zortea izango duelakoan: Montrealgo auzo latinoan (*Quartier latin*) eraikitzen ari dira, lehen «Palais du Commerce» zenaren gainean. Ondoko kaleren bat bilatu planoan: «les rues Berri, Ontario, le boulevard de Maisonneuve et l'avenue Savoie» eta ez ahaztu posta-txartela guri ere igortzea.¶

1. Prentsan zabaldua. Besteak beste, *Berria*-n, 2003-07-17an.
2. Juan José Fuentes: *Las bibliotecas nacionales: un estado de la cuestión*, Gijón: Trea, 2003, 15. or.
3. «IFLA (The International Federation of Library Associations and Institutions) is the leading international body representing the interests of library and information services and their users. It is the global voice of the library and information profession» (www.ifla.org/III/index.htm; kontsultaren data: 2004ko urtarrila).
4. Karlos del Olmok euskaratua: «The National Libraries Section is concerned with the full range of functions within national libraries. The Section also works closely with the Conference of Directors of National Libraries (CDNL). National libraries have special responsibilities, often defined in law, within a nation's library and information system. These responsibilities vary from country to country but are likely to include: the collection via legal deposit of the national imprint (both print and electronic) and its cataloguing and preservation; the provision of central services (e.g., reference, bibliography, preservation, lending) to users both directly and through other library and information centres; the preservation and promotion of the national cultural heritage; acquisition of at least a representative collection of foreign publications; the promotion of national cultural policy; and leadership in national literacy campaigns. National libraries often serve as a national forum for international programmes and projects. They may have a close relationship with national governments, may be concerned with the development of national information policies, and may act as a conduit for the views of other sectors of the profession. Occasionally they also serve the information needs of the legislature directly».(www.ifla.org/VII/s1/sn1.htm; kontsultaren data: 2004ko otsaila).
5. Web orri honetan munduko biblioteka nazionalen estekak: <http://exlibris.usal.es/bibesp/nacion/index.htm> (kontsultaren data: 2004ko otsaila).
6. Juan José Fuentes: *Las bibliotecas nacionales...*, O. cit., 229. or.
7. Juan José Fuentes: *Las bibliotecas nacionales...*, O. cit., 230. or.
8. Adibide moduan, British Library-ren plan estrategikoa: www.bl.uk/about/plan.html (kontsultaren data: 2004ko otsaila).
9. Juan José Fuentes: «Las bibliotecas nacionales...», O. cit., 230. or.
10. www.nlc-bnc.ca/index-f.html (kontsultaren data: 2004ko urtarrila).
11. Juan José Fuentes: *Las bibliotecas nacionales...*, O. cit., 239. or.
12. Juan José Fuentes: *Las bibliotecas nacionales...*, O. cit., 242. or.
13. Juan José Fuentes: *Las bibliotecas nacionales...*, O. cit., 574. or.
14. Agurtzane Juanena: «Zertaz dira kexu bibliotekariak?», *Berria*, 2004-01-04.
15. Prentsako albisteak *Gara*-n eta *Deia*-n (2003-10-28).

16. <http://bibliotecaforal.bizkaia.net:81/screens/mainmenu.html> (kontsultaren data: 2004ko otsaila).
17. www.eibar.org/joana-albret/
18. Teresa Agirreazaldeggi: «Biblioteka digitalerako bidea», *Euskonews*, 234. zk. (2003).
19. 1. Règles de catalogage. Généralités / Groupe de travail pour le catalogage de la Bibliothèque Royale de Belgique - Bibliothèque royale de Belgique, 2001.
20. <http://groups.yahoo.com/group/joana-albret/message/987>
<http://groups.yahoo.com/group/joana-albret/message/1272>
21. Recommandations finales de la Conférence internationale sur les services bibliographiques nationaux (www.ifla.org/VI/3/icnbs/fina-f.htm; kontsultaren data: 2004ko otsaila).
22. <http://groups.yahoo.com/group/joana-albret/message/972>
23. www.bnquebec.ca/fr/qui/qui_mission.htm (kontsultaren data: 2004ko otsaila).
24. Xan Othaburu mintegikidearen itzulpena:
«Biblioteka Nagusiaren idekitzerekin, 2005. urte hasieran, BNQ-k ondokoak eskainiko ditu ere:
 - Montrealgo eta nazio mailako helburua daukan herri bibliotekaren ezarketa, lau milioi dokumentuk osatuko dutena, horietan milioi bat liburu;
 - Kebekeko ondare bilduma osoa, biblioteka berriaren bihotza;
 - kalitate handiko dokumentazio baliabide unibertsalak, euskarri eta teknologia ahalpide anitzen bidez eskuragarriak, norberaren beharrei erantzuteko eta horren informaziorako, hezkuntzarako, kulturarako, ikerketarako eta astietarako eskubidearen errespetatzeko;
 - elbarrituei, irakurtzeko nekeziak dauzkaten pertsoneri eta beste bezero bereziei zuzendu zerbitzu egokituak;
 - nazio mailako helburua daukan kultur instituzioa.»
25. www.bnquebec.ca/fr/edifice/edif_construction.htm (kontsultaren data: 2004ko otsaila).

Euskara eta diskriminazio sexuala

A M A I A A L V A R E Z U R I A

Kultura sexistatik mintzaira sexista dator eta mintzaira sexistak kulturaren sexismoa iraunarazten du.

Agurtzane Juanena

Gai honi buruz hitz egiten dugunean *hizkuntza/hizke - ra sexista* berbak erabiltzen ditugu hemen, baina beste modu batzuetan hurbildu izan dira gai honetara beste herri batzuetan. Kanadan adibidez, *la féminization linguistique*-ri buruz hitz egiten dute eta Italian *Hizkuntza eta genero identitateari* buruz, besteak beste.

Erabiltzen diren hitzei erreparatzen badiegu gai honetako oinarri edo zutabeak zeintzuk diren jakingo dugu: lehenengo, hizkuntza eta hizketaren arteko auzia; gero, sexismoa eta androzentrismoa; azken honi lotuta hizkuntza feminizatzearen beharra daukagu (edo beste hitz batzuekin esanda, andrazkoak hizketan azaleratzea, erakustea, beren presentzia ziurtatzea); eta, azkenik, identitatea, sinbolismoa eta ideologiaren gaia.

Hizkuntza eta hizketaren arteko auzia

Hizkuntzalari tradizionalak honen guztiaren aurrean bi gauza esaten dituzte: hizkuntza sistema perfektua dela

► **Amaia Alvarez Uria** Euskal Filologian lizentziaduna eta AEK-ko irakaslea da.

eta, beraz, ez dela sexista (erabileran eta pentsamenduan dagoela arazoa), eta, honekin batera, genero gramatikala eta genero kulturala desberdintzen dituzte, haien arteko identifikazioa gaitzetsiz (bata kategoria gramatikal hutsa da eta ez dauka zerikusirik bestearekin, kategoria kulturala dena, sexismoa bideratzen duena).

Lehenari buruz esan behar da hizkuntzalaritzan bertan hizkuntza araua eta erabilera dela, sistema bikoitza alegia. Saussurek *langue* (hizkuntza) eta *parole* (hizketa) ezberdintzen zituen eta Chomskyk *competence* (gaitasuna) eta *performance* (jarduera, ariketa). Hizkuntzak, beraz, bi alde ditu eta biak dira garrantzitsuak. Hizkuntzak eta errealitateak elkarri eragiten diote beraz, eta honen ondoren galdera bat agertzen zaigu: zer da sexista, hizkuntza ala erabilera?

Harreman dialektikoa dagoen neurrian bi alderdiak dira erantzule, bata bestearengan eragina baitu. Azken batean, hiztunok moldatzen dugu sistema denboran zehar eta aldakortasun horretan datza hizkera ez-sexista erabiltzeko gomendioak ematea. Egia da ere, aurrerago ikusiko dugun bezala, horrekin bakarrik ezin direla jarrera eta pentsamolde patriarkala aldatu, edo, bestela esanda, arazoa konpondu, gizon eta andreen arteko aukera-berdintasunera heldu.

Bigarren puntuari azalpen batzuekin emango diogu hasiera. Azken aldi honetan askotan hitz egiten da generoari buruz (genero biolentzia, genero ikuspegia, genero ikasketak), eta badaezpadako sarreratxo argigarri bat egingo dugu. Alde batetik sexua eta generoa dauzkagu. Sexua biologiko-anatomikoa da (naturala, horrekin jaiotzen gara oro har), eta generoa soziokulturala da (sortutakoa da, ez da berezkoa, historikoa da eta, beraz, alda daiteke). Beste alde batetik, aipatu berri ditugun genero kulturala eta genero gramatikala (-a/-o) daude.

Hizkuntzalariek esaten dute biak identifikatzen direla eta ez dutela zerikusirik linguistikoki (*la llave* ez da feminoa berez, ezta *el cuaderno* maskulinoa ere). Puntu honetan aurrekoan gertatzen zena gertatzen da ere; ezin da hizkuntza isolatuta aztertu, testuinguruan ikusi behar du-

gu. Lehen errealitatearen/kulturaren/pentsamendu patriarkalaren eragina aipatzen baguen, orain ere aipatu behar dugu, eta horrela ikusi beharko litzateke kontua, modu 'global' batean. Irakur dezagun honi buruz Sonia Gonzalezek esaten duena:

Sexu-ezberdintasuna biologikoa da eta, hortaz, egitura-keta semiotikoa baino lehenagokoa. Emea eta arra «emakume» eta «gizon» bihurtu dira errepresentazio sistema konplexu batean sartu heinean. Pausu sozial eta kultural hauxe da sexutik generorako aldaketa azaltzen duena. Genero gramatikalarekin ere antzera gertatzen da: sexutik —biologikoa eta naturala— generora pasatzen da prozesu semiotikoa eta linguistikoen bitartez, adieraziak erai-ki ahala.¹

Kontuan izan behar ditugu hortaz sinbolo sistema, interpretazioa eta esanahiak honen guztiaren gainean berba egitean. Honela jarraitzen du:

Gramatikari askorentzat generoa kategoria gramatikal hutsa da... maskulinoa sexu bietarako erabiltzea zerbait natural eta funtzionala dela esan izan digu... ez da kontu gramatikal hutsa, semantikoa ere bada.²

Hitzen atzeko esanahia kontuan izan behar dugu, hots, forma eta edukia, eta aipatu behar dugu ere hau ez dela erabaki arbitrario bat izan. Patrizia Violiren hitzetan laburbilduz:

sexu-ezberdintasuna mundua hautemateko kategoria da eta honek femeninoa unibertso sinbolikoan kokatzen du.³

Álvaro García Meseguer hizkuntzalariak, adibidez, bere azken lanean, gaztelania hizkuntza berez ez dela sexista esaten du, eta hau esateko gorago aipatu dugun genero gramatikala kategoria hutsa delako argudioa ematen du. Berak esaten du hiru arlotan ager daitekeela sexismoa, hiztunaren testuinguruan, entzulearenean edota sisteman (hizkuntzan), eta orain aipatutako argudioak direla-eta lehenengo bi arloetan gauzatzen dela sexismoa gaztelaniaz.⁴

Esanahien aniztasuna ere arazo handia da. Askotan gaizki-ulertuak egoten dira hiztunaren eta entzulearen ar-

tean, eta hor ere sexismoa eta androzentrismoa ager daitezke. Álvaro García Meseguerrek ‘garunaren blokeoa’ aipatzen du. Honi buruz bakoitzak gogoeta egitea oso interesgarria dela iruditzen zait. Egia da askotan mezua ez dela sexista, baina jasotzen dena bai eta alderantziz. Interpretazioak eta esanahi posibleak anitzak izanik, hori ere zaindu beharko genuke. Edward Sapir eta Benjamin L. Whorfek esaten zutenez, «hizkuntzak ez du bakarrik pentsamendua adierazten, baldintzatu ere egiten du».

Euskara

Euskarak ez dauka genero gramatikalik eta horren ondorioz jendeak pentsatzen du ez dela sexista, baina beste modu batzuetan agertzen da genero bereizketa (giza-, anai-, ema-, -gizon, -eme, -andre). Hirugarren pertsona singularra neutroa da (bera/hura), beste hizkuntza askotan markatuta dagoenean. Atzizki gehienak neutroak dira (-gizon, -eme, -andre kenduta). Aditzean genero bereizketa agertzen da hikako tratamenduan (parekoen arteko binakako komunikazioan sexua gramatika kategoria bihurtzen da: -n/-k).

Erdaretatiko eragina ere aipatu egin behar da, hizkuntzan kalko eta maileguetan azaltzen da (maskulino oro kortsuailea: aitak, errege katolikoak; generoa adjektibo eta izenetan: antropologo, boluntario). Linda Whitek «genero kutsadura»⁵ deitzen duena ere gertatzen da euskaraz: izen neutroak pentsamenduan genero batekin identifikatzen ditugu (medikua, langilea, politikaria, erizaina, idazkaria, garbitzailea), generoa morfologikoki ez da ia agertzen euskaraz, asoziazio kultural baten ondorioz gaineratu/ezarri zaio. Baina ez da lanbideetara mugatzen, gizonetzkoek balio generikoa duen edozein esaldi bereganatzen baitute (gazteek = gizon gazteek⁶).

Hiztegiari erreparatzen badiogu, «itxurazko bikoteak» topa ditzakegu (forma berdina duten hitz pareak baina esanahi ezberdina generoaren arabera, adibidez ‘emabakar (monogamo)’ eta ‘gizabakar (norbanako, indibidual)’; ‘gizalege (begirunea)’ eta ‘emalege (hilekoa)’; ‘gizatxar

(pertsona gaizto, zital)' eta 'ematxar (puta)'), edo «jauzi semantikoak», generikotik espezifikora doazenak eta alderantziz (adibidez 'gizon' eta 'hombre' hitzek genero maskulinoaren adieratik salto egiten dute adiera generikora).

Gai honetan polemika gehien sortu duena *pertsona* adierazteko hitzen arteko aukerarik egokiena zein zen erabakitzea izan da. *Gizon* hitza erabili izan da bai maskulinoa bai generikoa adierazteko euskararen historian zehar, maskulinoa izanik, eta *giza*- erroa *gizon* hitzetik datorrela aintzat hartzen badugu, etimologikoki *gizaki*-k maskulino izaten jarraitzen du. Honen aurrean bi jarrera egon dira: alde batetik, hegoaldean *gizaki* neutrotzat hartu izan denez luzaroan eta gaur egun semantikoki desberdinak direnez, horrela uztea (*giza*-ren eratorriekin batera, *gizarte*, *gizalege*...), eta maskulinorako *gizon*, *gizaseme* eta *gizonezko* lagatzea. Bestetik, maskulino orokortzaile eta emakumeen ezkutatzaile diren forma hauek baztertzea eta *jende(ki)*, *pertsona* eta *jendarte* onartzea proposatu dute (*gizon*, *gizaki* eta *gizaseme* forma maskulinoak izanik eta *emakume*, *emazte*, *emazteki* femeninoak). Gainera, kontuan hartu behar da iparraldean egun *gizaki* forma maskulinoa erabiltzen dela *emazteki*-ren aldean.

Sexismoa eta Androzentrismoa

Nire aitak ez dira berandura arte etorriko, zinemara joan dira.

Bi aita al dituzu?

A! Ez! Nire gurasoak...

El Salvadorko komandante horri galdetu nion: 'Zer moduz dago hemen emakumearen egoera?', eta berak erantzun zidan: 'Ezin dugu gure egoerari buruz hausnartu, bizia salbatzea delako gerrillaren lehentasuna une horretan'.

Legegionek, medikuek bezala, hizkera espezializatua daukate.

Askok pentsatuko dute gaindituta dagoela jada kontu hau, jendea kontzientziazatuta dagoela, ez dela gehiago hitz

egin behar honi buruz, zaharkituta dagoela eztabaida hau. Atal honen hasieran agertzen diren hiru esaldiak 2004an bertan entzundakoak dira, hain zuzen.

Lehenengoa gaztelaniatik hartu dugun kalkoa da; euskaraz beti *gurasoak* esan izan dugu, baina tamalez gaur egun oso zabalduta dago *aitak* formaren erabilera (eta *se-meak, lehengusuak, anaiak*...). Hau erdarakada izateaz aparte, androzentrismoa da, emakumea ezkututzen duelako maskulino orokortzailearen atzean.

Bigarrenean irakurleak «komandante» hitza gizonarekin erlazionatu badu jarrera sexista duela salatzen du, baina esaldiaren bukaeran konturatu bada andrazkoa zela, hor autozuzenketa moduko bat duela ikusten da eta horrek kontzientziario minimoa duela esan nahi du. Prozesu hau da Meseguerrek aipatzen duen garunaren blokeoa. Garauna okurritzen zaion lehenengo esanahiarekin geratzen da eta beste posibilitateak baztertzen ditu (kasu honek aukera sexista hartu du besteak alderatuz).

Hirugarrenean ere androzentrismoa daukagu, gizona baita erreferentzia, ardatza. Badaude emakume-abokatuak eta badago legelari hitza. Beraz, baztertu beharko genuke maskulino murrizgarria den forma hori: legegizon.

Hortaz eta laburbiltzeko, bi faktore daude gai honetan: sexismoa eta androzentrismoa. Sexismoaren atzean gizonen boterea eta emakumeen mendekotasuna daude. Jarrera aktibo eta agerikoa da, emakumeenganako mesprezua, gutxiespena, adierazten du. Androzentrismoak, lehenago esan bezala, emakumea ezkututzen du eta gizona du zentroan, gauza guztien neurria. Hau perspektiba pasiboa da eta emakumeen lorpenak bereganatzen ditu inor konturatu gabe, hauek ezer garrantzitsu egin ez balute bezala geratzeko gure gogoan.

Meseguerrek beste izen batzuk erabiltzen ditu sexismoari eta androzentrismoari erreferentzia egiteko. Bata Sexismo Linguistikoa da, bai lexikoa bai sintaktikoa. Lexikoaren barruan hauek aipatzen ditu: kortesia tratamendua (andrazkoen kasuan askotan tituluak gizon batenganako harremanari egiten dio erreferentzia, -ren emaztea, -ren alaba, adibidez, eta gizonenak lanbideari edo ikasketei),

bikote okerrak (simetria falta: neska eta gizona, Aurreko-etxea jauna eta Mirentxu), itxurazko bikoteak (aurreko a talean aipatu ditugu adibide batzuk), hutsune lexikoak (mutxurdi⁷, gizatiar, emaro⁸) eta hitz eta esaera androzentrikoak, (lagun bat bere neskalagunarekin ikusi nuen). Eta sintaktikoaren barruan: estereotipoak ('idazkari ilehori ederra', 'neska italiar beroa'), androzentrismoa ('santu bat da; ez du erretzen, ez du edaten eta ez da andreekin ibiltzen') eta jauzi semantikoa (lehenago aipatu dugu). Bestea Jendarteko Sexismoa da, (jendartean eta errealitatean egunero gertatzen dena).

Honen aurrean azken hogeitun proposamenak egin dira euskara ez sexista erabili ahal izateko:

Emakunde

<i>Ez erabili</i>	<i>Erabili</i>
'izena+gizon' egitura (legegizon, elizgizon)	'-ari' atzizkidunak edo 'langile'
Aitak, semeak... gisa honetako kalko orokortzaileak	Gurasoak, seme-alabak, neska-mutilak...
Zuzendari jauna	Zuzendaria Zuzendari jaun/andrea Zuzendari jauna edo Zuzendari andrea
'-sa' atzizkia (laborarisa, jainkosa, alarguntsa, abadesa, alkatesa)	Alarguna edo Gizon/emakume alarguna
Hitanoa (talde mistoetarako)	Zuka
Erdaratikako itzulpenetan hizkera sexista saihesteko perifrasi batzuk beharrik gabe ez mantendu	Jendartea bi generok osatzen dugu, bien interesak asetu behar dira Pareko tratamendua eman behar zaie emakume eta gizonei
Ez dira lotu behar estereotipoak eta jendarte-paperak, lanbideak, sexuak	

Pertsonak izen, abizen, kargu,
lanbidez identifikatu behar dira,
ez 'andre'-az

Ahaidetasun-erreferentzia alferreko-
rik ez egin

Ez gutxietsi edo oztopatu emaku-
meen ekintzak hizketaren bidez

Emazteek diote eta Eraikizan

<i>Ez erabili adiera generikoan</i>	<i>Erabili</i>
Gizaki, gizon	Jende(ki), pertsona
Gizarte	Jendarte
Anaiak	Haurrideak
Anaitasuna	Haurridetasuna

Begoña Muruaga

- Mezuen atzean dagoen simetria faltan, anbiguotasunean, sexismoan erreparatu.
- Ez galdu alderdi anekdotikoetan (@-ren zuzentasuna gaztelaniako generikoa osatzeko adibidez).
- Adi egon, gizartean lortu ditugun aldaketa txikiak oso erraz galdu ditzakegu eta (Anuntxi Aranak esaten duenez, «aitzina menduak ez dira itzulezinak»).

Gaztelaniarako egin diren proposamen batzuk (euskararako ere interesgarriak direnak):

Álvaro García Meseguer

<i>Ez erabili</i>	<i>Erabili</i>
Etxebarria jauna eta bere emaztea	Etxebarria jauna eta Lertxundi andrea
Zuzendari jaunak esan du eta neskatxa hori bulegora joan da	Zuzendariak esan du eta sailburordea bulegora joan da
Langileak greba egiten ari ziren plazan eta haien emazteek bazkaria ekartzen zieten	Langileak greba egiten ari ziren plazan eta boluntario batzuek bazkaria ekartzen zieten ⁹

Kontuz estereotipoekin

... eta gizonak sua aurkitu zuen ... eta pertsonak sua aurkitu zuen
Zer, hilekoarekin zaude, ezta?

Sonia Gonzalez¹⁰

Ez erabili

Erabili

Gizonak badu inguru latz bat
Mutilek jolastu behar dute

Pertsonak badu inguru latz bat
Neska eta mutilek jolastu behar dute

Bibliografia aipuetan izena osorik
idatzi, ez iniziala bakarrik

Lehengusuak etorri dira¹¹

Lehengusu-lehengusinak etorri dira
Lehengusin-lehengusuak etorri dira

Gazte, langile, agintari...
(adiera maskulinoarekin)

Mutil gazte, gizon langile,
gizaseme agintari...

Hizkuntzaren feminizazioa

García Meseguerren artikulu mamitsuan, gaztelania hizkuntzari dagokion sexismo linguistikoaren ikerketen bilakaera aipatzen du. Hau hiru garaitan laburbildu dugu: sexismo linguistikoa aurkitzen da (1980aren inguruan), gomendioak ematen dira (1985aren bueltan) eta gomendioen aldeko eta kontrakoak agertzen dira (1995etik gaur arte). Euskararen kasuan orain bigarren fasea bukatzen eta hirugarren fasean sartzen hasi garela esan genezake.

Batzuk gomendioen alde daude eta horri lehentasuna ematen diote (momentuz gehiengo dago talde honetan); eta beste batzuek diote gomendioak jarraitzea ez dela hain garrantzitsua eta eraginkorra, errealitatea dela aldatu behar dena eta horren ondorioz hizkuntza aldatuko dela denboraren poderioz. Guk uste dugu bi arloak landu behar direla, prentsan eta agiri ofizialetan batez ere gomendioak praktikan jarri behar direla eta egunerokoa ere hizkuntza zaindu behar dugula, pentsaera eta jarrera ahaztu gabe, jakina.

Arazo honen muinean dagoena ideologia patriarkala izanik, indar berezia egin behar dugu emakumeak kon-

tuan hartzen eta parekidetasuna adierazten. Frantses hiztunek dioten moduan, hizkuntza feminizatu beharra dago, emakumeak agerian jarriz eta hauek baloratuz. *Femini-zazioa oztopatzen duena ez da hizkuntza, honek onartzen baitu aldatzea eta moldatzea, jendarateak eta mentalitate atzerakoiak dira erantzukizuna dutenak* (hau hizkuntzan islatzen delarik). Ikus dezagun zer dioen honi buruz Marcela Lagarde adituak:

El hombre universal no es una construcción lingüística sino filosófica y política, con la que se subsume la categoría mujer en la categoría hombre, y desaparecen todos sus contenidos de especificidad humana. Se construye en la historia, en las mitologías, las religiones, a través de las políticas de dominio y sus ideologías cotidianas. Los procesos que traicionan la pluralidad del castellano se nombran en esta lengua cultural patriarcal. No nos identificamos con ella; por eso con la -a, con las otras formas de femenino y con la evocación de lo femenino hacemos referencia a nuestro género.¹²

Identitatea eta ideologia

Jantzia besterik ez da aldatu, emakumezkoek prakak erabili, erre, ikas dezakete, baina pertsoneri buruan hozka eginenez gero, bere arbasoengandik jaso dutena azaltzen dute.

Pablo Antoñana (*Argia*, 1995-07-16)

Orain arte ikusi dugu hizkuntzaz aparte hitzunen arteko harremana, pertzepzioa, errepresentazioa eta balorazioa ere hor daudela, eta egia da blokeoa ez dagoela hitzetan, buruan baizik. Hala ere, hizkuntzak edozein kulturaren egiturak, aurreiritziak eta botere mekanismoak islatzen dituzenez, eta horretarako bideak edo tresnak ematen dizkigunez, azken hauek deseraiki eta deuseztatu beharko ditugu.

Hizkuntzak genero identitatearen eraikuntzan zeresan handia dauka eta sexuen edo generoen arteko desberdintasunak iraunarazten ditu. Desberdintasuna menderakuntza edo zapalkuntza bihurtzen laguntzen du orain ar-

te agertu diren moduetan. Honen ondorioz, aukera berdintasuna duen jendartea nahi badugu, lanari ekin behar-ko diogu.

Ondorioak

García Meseguerrek etorkizunera begira dio esanahien bilakaera izango dugula zenbait hitzetan (batez ere generoa markatuta dutenetan), eta bilakaera honetan hiru fase egongo direla: hasierakoa, tartekoa eta bukaerakoa (generikoa edo maskulino orokortzailea; espezifikoa edo genero biak adierazten dituen, bai femeninoa bai maskulinoa; eta generiko neutroa).

Ez dakigu zein izango den hizkuntzak etorkizunean hartuko duen bidea baina bai guk hartu beharko genituzkeen irizpide edo jarrerak: hizkuntza sexista, kontzientzia-zio maila eta anbiguotasun semantikoa kontuan hartu beharko genituzke eta ikuspegi kritikoa, autozuzenketa eta autoanalisia egin gure hizkuntzaren erabileran. Hori bai, lan honek sistematikoa eta egokia izan beharko du aurrera egin behar badu.

Bukatzeko, euskarari buruzko bibliografia daukazue gaian sakondu nahi izatekotan nondik jo jakin dezazuen. ¶

1. Sonia Gonzalez; *Izena duen orok dauka izana. Hizkera sexista ez era - biltzeko protokoloa*. Aukera berdintasun plana. LAB. 2002. 20. or.
2. Id.
3. Patrizia Violi; *El infinito singular*. Madril. Cátedra. 1991. 62. or.
4. Álvaro García Meseguer; «¿Es sexista la lengua española?», *Pana - ce@*, 2. bol., 3. zkia., 2001eko martxoa.
5. Aditu gehienek Jauzi Semantikoa deitzen diote honi, beraz, he - mendik aurrera, horrela aipatuko dugu. Hurrengo paragrafoan bertan azaltzen da berriro.
6. Adibide gehiago izateko jo ezazue prentsara edo lan eskaintzen atalera eta aztertu pertsonen izendapena. Maskulinoa agertzeko - tan femeninoarekin trukatu. Arraro geratzen da horrela, ezta?
7. Neskazahararentzako iraina da hau, mutilzahararentzat balioki - derik ez duena (*aguremutil* forma egon arren, ez dugu uste balio - kideak direnik: *mutxurdinen* konnotazio despektiboa askoz han - diagoa da *aguremutilen* baino).
8. *Eme* errotik eratorritako hitza dela esango nuke: 'gizonki' al da bere baliokidea? 'arki' izan daiteke agian?
9. Hau aukera bat da. Langile guztiak gizonak dira ala gizonak eta emakumeak daude? Bazkaria ekartzen dieten guztiak emazteak dira? Hori guztia argitu beharko litzateke, eta mezua ambigua edo zehatza nahi dugunaren arabera, generoa markatu ala ez.
10. Sonia Gonzalezen proposamen guztiak: maskulino singularra - ren eta pluralaren ordeztu izen bikoizketak, izen generikoak, kon - ponbide mistoak. Artikulu femeninoa eta maskulinoa gehi gene - ro neutroduz izena. Maskulinoa ezabatzeko edota sexu markarik ez agertzeko aldaketak: «quien(es)» erabili, idazkera despertsona - lizatu, generikoak ez diren maskulinoak ezabatu, leismo eta lais - moarekin kontuz ibili, «se» izenordea erabili, «todos» beste for - mula batzuekin ordezkatu. «Nosotros» ordezkatu. Femeninoa eta maskulinoa txandaka erabili. Barra (/) eta a bildua (@) erabili (irakurketa zaila dute eta komuntadura maskulinoan egiten ja - rraitzen da). Femeninoa eta maskulinoa asimetricoki erabiltzen direnean (Don Luis eta Nere). Bibliografia aipuetan andrazkoak ere badaudela erakusteko izena idatzi, eta ez izenaren hasierako letra bakarrik. Femeninoa eta maskulinoaren ordena: ordena biak nahastu bai artikuluetan bai izenetan, izena genero bera duen artikulua ondoan beti, euskarazko substantibo bikoteak erabili (seme-alabak) eta ordena aldatu noizean behin. Jauzi se - mantikoa (gazte: gizon gazte). Miembro-miembra (emakumeent - zako neologismoen zilegitasuna). Autoritatedunak eta kritika - tuak (prestigio aldetik) gizonaizkoak soilik ez (*política, empresaria, jueza, autora, experta, médica, historiadora, socióloga, banquera* for - mak erabili). Nazionalitatea aipatzean ere andrazkoak esan (ez bakarrik *vascas, catalanas, gallegas, chechenas, españolas, francesas, polacas, danesas, inglesas, flamencas...* ere). Ogibideak: *la jueza, la*

juez, el juez (lehenengo aukera hobesten du, komunztadura arazoak daude, prestigio kontuak ere agertzen dira hauen artean maskulinoa aukeratzean).

11. Bi generotakoak badira ez erabili erdarakada hau.
12. Lagarde, Marcela; *El castellano, una lengua de caballeros* IN www.nodo50.org/marcela_lagarde-elcastellano.html

Euskarari buruzko bibliografia

- ALVAREZ, Amaia; *Euskara hizkuntza sexista al da?* IN www.erabili.com, 2004ko martxoaren 8an.
- ARANA, Anuntxi; «Sexismoa sinbolo eta arketipoetan» IN J. Arrizabalaga eta A. Carbonell (bil.); *Emakumea: sexua ala generoa?* Bilbo. UEU eta Emakunde. 1993. 25-47 or.
- AZKARATE, Miren; «Emakumea eta euskara» IN J. Arrizabalaga eta A. Carbonell (bil.); *Emakumea: sexua ala generoa?* Bilbo. UEU eta Emakunde. 1993. 69-78. or.
- AZKARATE, Miren; «Hizkuntzalaritza arauemailea. Euskararen bidezko sexismoa» IN Nazioarteko Kongresua. Ikerkuntza, Irakaskuntza eta Feminismoa. *Sexismoa, lengoia bide dela. Hizkuntzaren baitako eta kanpoko elementuak*. Donostia eta Gasteiz. 1993ko martxoa.
- DEL OLMO, Karlos; «Itzulpena hurbiltzea. Zenbait errezeta (III)» ('Metafora sexistak' atala) IN www.eizei.org/Argitalpenak/Senez/19950901/Olmo
- EIZAGIRRE, Ana; «Zuk zer deritzozu?» IN *Emakunde*, 52. zkia., 2003ko iraila: *Las mujeres y el lenguaje* (monografikoa). 26-30 or.
- Ekin Emakumeak Elkartea; *Hizkuntza sexistaren ikuspegi ezberdinak*. Emakume Abertzaleon Topaketa Feministak. Leiza, 2001eko abenduaren 15ean.
- Emakunde; «Euskara sexista al da?» (kartela) IN www.emakunde.es
- Emakunde; «Hizkuntza, hitzak baino zeozer gehiago. Hizkuntzaren erabilera ez sexistarako proposamenak». 1988ko martxoa IN www.emakunde.es/images/upload/language_e.pdf
- Emakunde*, 32. zkia., 1998; «El lenguaje, más que palabras. Ser nombradas, un derecho de todas las personas. Euskararen berezitasunak». 51. or.
- ETXEBERRIA, Pilartxo; «Lexikoa eta sexismoa» IN Nazioarteko Kongresua. Ikerkuntza, Irakaskuntza eta Feminismoa. *Sexismoa, lengoia bide dela. Hizkuntzaren baitako eta kanpoko elementuak*. Donostia eta Gasteiz. 1993ko martxoa.
- ETXEZAHARRETA, Luzien; «Hikak sexu parekotasuna adierazten duela dio Legardek aurkeztu duen tesian» IN www.gara.net/00/11/26/eus1301.htm
- Euskararen Berripapera*, 1993ko maiatza; «Euskara sexista al da?». 3. or.
- GONZALEZ, Sonia; *Izena duen orok dauka bere izana. Hizkera sexista ez erabiltzeko protokoloa*. Aukera berdintasun plana, LAB. 2002.
- HAEE-IVAP; «Hizkera sexista» IN www.ivap.com/eusk/argiro/argiro5.htm
- HAEE-IVAP; «Hizkera sexista baztertu» IN www.ivap.com/eusk/argiro/argiro7.htm
- JUANENA, Agurtzane; «Hizkuntz sexismoa eta euskara» IN *Jakin*, 65. zkia., 1991. 97-112 or.

- MURUAGA, Begoña; «-sa atzizkia eta hitz elkarketa». *Administrazioa Euskaraz*, 0-2 zkia., 1993 IN www.ivap.com/eusk/izo/artikulu/2b_saatz.htm
- MURUAGA, Begoña; «Sexista izango ez den euskararen erabilerarako gomendioak» (elkarrizketa) IN *HABE*, 223. zkia., 1993ko otsaila.
- MURUAGA, Begoña; «Sexismo en el lenguaje. Sexismo en el mensaje. Eta euskaraz zer?» IN *Emakunde*, 52. zkia., 2003ko iraila: *Las mujeres y el lenguaje* (monografikoa). 20-23 or.
- OÑEDERRA, Miren Lourdes; «Hizkuntza eta emakumea. Hizkuntz-azterketaren lehen tasunen historia. Zenbait abiabide» IN Nazioarteko Kongresua. Ikerkuntza, Irakaskuntza eta Feminismoa. *Sexismoa, lengoaiia bide dela. Hizkuntzaren baitako eta kanpoko elementuak*. Donostia eta Gasteiz. 1993ko martxoa.
- RUIZ BIKANDI, Uri; «Genus-sexus: Hizkuntza generodunak eta hizkuntza genero-gabeak» IN Nazioarteko Kongresua. Ikerkuntza, Irakaskuntza eta Feminismoa. *Sexismoa, lengoaiia bide dela. Hizkuntzaren baitako eta kanpoko elementuak*. Donostia eta Gasteiz. 1993ko martxoa.
- Sustatu; «Euskara sexista ote?» IN www.sustatu.com/1063266313
- WHITE, Linda; «Cómo traducir sin traicionar» IN *Emakunde*, 5. zkia., 1991. 60-63 or.
- ZUGASTI, Arantza; «La administración toma la palabra» IN *Emakunde*, 52. zkia., 2003ko iraila: *Las mujeres y el lenguaje* (monografikoa). 31-35 or.

Eskuin filosofikoaren aldeko alegatu bat

•

JUAN BAUTISTA BENGOETXEA

•

Zaratatsuak ia beti bezala, XX. mendeko hausnarketaren *enfant terrible* asko esaten hasi da behin eta berriro kultura eta gogoeta filosofikoa maldan behera doala.¹ Kulturaren endekapena hain da sakona ezen, esaten dute, edo goitik behera birmoldatu egiten baita edo pisua kentzen baitu gainetik, batez ere pisu ustelduena. Eta bitxia bada ere, kulturaren pisu ustel hori, kutsakorrena, maltzurra, hain zuzen filosofia bera dela diote. Hori da, hortaz, eskatzen etorri direna mendebaldeko kulturaren berrerosle berriak, gogoeta *a-filosofikoa*, gezurra iruditu arren.²

Galera horretan emandako lana eta gastua amortizatu ahal izateko, dena den, zerbait nahi digute ekarri trukean. Gogoeta egiteko modu desberdin bat da, ez berria, bai alabaina *berkokatua*. Filosofia literatur genero gisara ikusi behar dugu, esaten digute, eta filosofiak genero horretara murriztu behar du. Areago, filosofiak bere izena galdu behar du, epistemologia eta metafisika izenak batez ere, eta ongi legoke narratibaren baitan sartuko balitz, istorioak kontatuz, ipuinak, eta ez orain arte erabili dituzten kontzeptu mamuak, egia, aurrerakuntza, ezagutza ziurra, objektibotasuna edo erre presentazioa, eta horiek dakartzaten beste horrenbesteko dikotomiak.

► **Juan Bautista Bengoetxea** Filosofian doktorea da.

Haatik, ez dirudi filosofiari literatur genero etiketa besterik gabe jartzeak filosofia literatura bihurtzen duenik. Literatura beste gauza asko gehiago dela esango nuke, baita filosofia ere. Literatura narrazioa litzateke, poesia, oro har fikzioa; espazioan eta denboran gertatzen diren istorioen eta gertakarien kontakizunak. Filosofia, aldiz, analisira hurbilduko litzateke, razionaltasunak eta kontzeptuazioak babestutako azterketara; filosofia jakin-gura litzateke ere, objektibotasunaren bilaketa askoren ustez, egiarena beste batzuentzat. Azken buruan, ezagutzaren diziplina nahi du izan —*da*, esango nuke— filosofiak, froga enpirikoa eta justifikazioa direlarik horren azken epaileak. Nola heldu dira, beraz, filosofiaren kritikoak haren aurrean *literatura ala heriotza!* oihukatzerara, oro har filosofia eta literaturaren arteko mugak nahiko garbiak izanik?

Pentsamendu arrosa

Garai batean ‘ezker’ eta ‘eskuin’ filosofikoei buruz hasi zirenen mintzatzen batzuk (Ikus Pardo 2002: 11). Ez zuten arrakasta handirik lortu, beti egon baita *continuum* bat, baina mapa legez balioko digu orain. Pasa den mendean eskuin filosofikoak Rudolf Carnap izan zuen buruzagi. Enpirista logikoa zen Carnap, edo ‘positibista’, eta bere ‘kredoak’ filosofiak gertakarien menpe egon behar duela esaten zuen, natur zientzien kasuan arrunta den moduan. Hau da, filosofiaren izaera filosofia zientifikoarena da, ez besterik. Bere lehenengo liburu nagusian (*Der logische Aufbau der Welt* [Munduaren eraikuntza logikoa]) zioen bezala,

egilea ez da liburu honen oinarrizko jarrera eta gogoeta ildoaren jabea, hauek zientzi giroaren zati baitira, gizabako bakar batek ezin duena ez sortu ezta hartu ere. Hemen erakutsitako gogoetak laguntzaile gogotsu eta harkorren lanetik elikatzen da. Laguntzaile hauek komunean dutena oinarrizko jarrera zientifikoa da (*Aufbau*:vi).

Ezker filosofikoa, bestalde, dialektiko berriek osatzen zuten, Frankfurten ingurukoek, eta buruan zeuzkaten gauzen artean gertakariak auzian jartzea zen garrantzitsuene-

tariko bat. Filosofiak, beren ustez, gertakari horien kritika behar zuen izan. ‘Gertakari gordinen’ existentzia onartzea *establishment*-aren legitimazio lotsagarria besterik ez zela uste zuten, hau da, *dagoenaren* legitimazioa. Baina ez eza-gutzaren epaimahaia izan daitekeen *dagoen* horren legitimazioa soilik, dagoen politiko, sozial eta kultural horiena ere bai, tamalez. Beraz, ezker filosofikoarentzat garrantzizkoa zera zen: eskuinarentzat aldaezina zena aldaraztea. Eta hain zuzen zientzian eta filosofia zientifikoan (edo analitikoan) identifikatu zuten dialektiko berriek kontserbadorismo tematiaren erreserba nagusia. Literaturan eta artean, alderantziz, gune askea, gogoetak eta hausnarketak izan behar dutenaren paradigma. Horregatik, hain zuzen ere, eta Walter Benjaminen ideien inguruan, alden-du ziren *gertakari* edo *faktiko* izan nahi zuen guztitik. Hau da, enpirismo logikoaren filosofoengandik, horiek laidotzera ailegatu arte,³ filosofo zientifikoena izurriaren antzeko zer edo zer bailitzan. Nik hemen, izenburuari begiratzea besterik ez dago, eskuin mota horren ondoan ikusten dut nire burua.

Horrela bada, filosofia literaturarantz hurbiltzea ezker-raren ikurra zen. Zientziarekin, batik bat natur zientziekin, zerikusia zuten bizitza eta mundua azaltzeko manerak arbuiatzea zen garrantzitsua ezkertiarrentzat. Asko jota soilik giza zientziak zeuden prest onartzera, horiek literaturaren suzedaneo gutxi gorabehera onargarri legez ikusten zituztelako. Horregatik hain zuzen jarri zuten arreta Adornok eta Horkheimerrek psikoanalisian edo, nola ez, Schopenhauer, Kierkegaard edo Nietzsche bezalako kutsu literarioa zuten filosofoen lanetan. Eta zio beragatik ere frantziar filosofo ugari hasi zen garatzen Heidegger ezkertiarren inguruan usaintzen zen existentzialismoa. Joe-ra horiek guztiek literaturarekiko zuten hurbiltasuna agerian zegoen.

Gaur egun aipaturiko hurbiltasun hori postestrukturalisten artean —postnietzschearrak, postmodernoak, neopragmatistak, filosofian modan dago etiketa aranditsuak jartzea— ikusten da ongi. Literaturarekiko hurbiltasuna eta, ezin dugu ahaztu, zientziaren espiritu berarekin jardun-

ten duen filosofiarekiko mesprezua. Deleuzek fabulazioen erabilpena filosofian oso begi onez ikusten zuela azpimarratu zuen, edo Derridak erretorika eta argudiaketaren arteko mugak *ex professo* ezabatu oraindik (Derrida 1987).

Ezkertiar filosofikoek, iraultzaileak batzuen arabera, A E B etako meka ere irabazi zuten. Hirurogei eta hirurogeita hamarreko hamarkadetan, enpirismo logikoaren oinordeko analitikoek eta zientziaren filosofo askok oraindik susmopean zituzten 'denbora-pasa' produktuen eta benetako ezagutzarako emaitzen artean bereizten ez zuten ezkertiarren testu iraingarriak. Azken horiek gogamenaren emaitza oro saski berean sartzen zuten, dena testu gisara ulertuz, saio literarioak, zientzi artikulua, laborategiko jarduerak eta fanzinetako poemak gauza bera balira bezala. Testu iraingarri horiek, eta gerra hotzaren amaieraz geroztik zientzia eta teknologiarekin kritikoak ez ziren gogoe-tek jasandako irudi-higadurak, artera eta literaturara hurbiltzen ari ziren ikusmolde filosofikoen alde egin zuten. Azken hurbilketa horiek neurri batean akademiatik kanpoko publiko zabalarentzat askoz ere liserigarriagoak ziren, eta horiek merkatuan jartzea errazago; merkatuak eskatzen duen pentsamendu mota, lehen eta orain, kontsumo azkarreko, auto-laguntzarako edo, era maleziatsuan esanik, pentsamendu 'arrosako' gogoeta da.

Esan legez, higadura horrek, eskuin filosofoen arteko barmen kritikekin batera, hirugarren bide bat bilatzera bultzatu zuen. Tamalez, hori ez zen ez hirugarren bide bat ezta inolako alternatiba serioa ere. Filosofoen presentzia azpimarratzeko balio izan zuen, gehienez, eta filosofoak horretaz itsutzeko. Gizartean agertzeko premia areagotuz, filosofoa erakusleihora hasi zen hurbiltzen, presentzia horrek eskatzen zuena kontuan harturik. Eskakizunari erantzuna emateko modu hobereana, hortaz, filosofia 'literaturizatzea' izan zen. Ez zen kasu guztietan gertatu, jakina, baina literaturarekiko hurbiltze-prozesu horretan arlo horren merkatuaren alde txarrenetara jo zen; hau da, marketinak, komunikabideek, sentimenduen 'sendagai' merkeak eta ideologiak 'hazteko' produktu saltzaileek zuzendutako presentzia publiko etengabera. Azken buruan, beren ustez 'bizirik'

dagoen —edozein forma hartzeko prest dagoen— filosofia baten helburua gustukoa izatea eta modan egotea delako. Apaintze-mahaiko filosofia baino gehiago, denbora-pasako pentsamendua, txistu eta danbolineko poetaren laguntzaz bihotzaren saminak osatzeko. *Ikasi filosofia ordu erdian, Zoriontasuna zure eskuan* edo *San Tomas gehiago eta psikologo gutxiago*, esaterako, liseriketa errazaren pentsamendu arrosa ren izenburuen dosi ederra izango lirateke.

Rortyren erasoa filosofiari

Baina beha diezaiogun orain literatura sendoagoari, pentsa ez dezaten batzuek karikaturagile hutsak gabela, eta ikus dezagun filosofoak zer eskatzen dion horri. Filosofo horien paradigma gaur egun Richard Rorty izan daiteke. Horretaz ariko gara.

Orain dela ez asko, modan egon zen korridore filosofikoetan bi hitz erabiltzea filosofoak bereizteko (Rorty 2000: 55): bata, *fuzzy*, filosofo ‘pixka bat ilunak’, berritsuak eta, oro har, ipuinak kontatzeko ‘jaidura’ zutenak izendatzeko erabiltzen zen. Ikusten denez, nahikoa erdeinuzkoa zen. Bestea, *techy*, filosofo analitikoak eta interes zientifikoak zituzten filosofoak identifikatzeko balio zuen. Hauek, merkaturako zailago eta batez ere aspergarriagoak, natur zientzien espiritua nahi zuten txertatu filosofian. Eta filosofiaren barrunbeak ezagutzen ez dituen norbaiti bitxia i rudituen arren, humanitatez arnagutzen zuen ikusmolde horiek; Derrida bezalako filosofo ‘literaturizatuez’ errengatzen zuen, techien ustez soilik iritzi hutsen arteko eztabaidak zituztelako buruan, eta ez ezagutza objektiboa, egia-aren bilaketa edo kontzeptuen analisi logiko edo filosofikoa. Ondorioz, gremio filosofikoa bi guneetan banandu zen AEBetan, zientzietako departamentuetan —gehienak gizar- te zientzietakoak— eta humanitateetan (Rorty 2000: 55).

Egoera horri aurre egiteko, filosofo ez analitiko asko —‘kontinentalak’ ere esaten zaie— filosofiaren nahi ‘zientifista’ berri horiek erasotzen hasi ziren pentsalari, irakasle eta ikasleen artean ondorio berritzaileak izan zituzten.

Horiatariko kritika asko zentzuzkoa da; beste batzuk ez horrenbeste. Gogorrenetarikoa analitiko izandako filosofo baten eskutik datorrena da, Rortyren eskutik hain zuzen ere. Bere aurrekari zuzen bat: Heidegger.

Orain dela hogeita zortzi urte, Heideggerrek, filosofia lurpean jarri nahian, bere ordeztu *homo ciberneticus* erregea eseri zuen aulkian. Gaur egungo terminoetan esanik, Heideggerren ustez filosofia ordezkatu lukeena gizakiaren lana eta bizitza antolatu eta planifikatzeko erabiltzen den diziplina teknikoaren zen. Zientzia eta teknika ziren, hortaz, ordura arte 'filosofia' deiturikoaren amaiera, azken burutzapena. Hau da, Platonekin hasitako eta Nietzschekin bukaturiko mendebaldeko pentsamenduaren tradizioaren azken muga; hizkuntzatik eta gogamenetik kanpoko 'zerbait' horren errepresentazioen gainean eraturiko diskurtso filosofiko zaharkituaren bukaera (Heidegger 1976). Alternatibak, beraz, bi bide zekartzan Heideggerren aburuz: bata, zoritxarrekoa, baina guztiz erreala, zientzia eta teknika; bestea, gizakiaren salbazioa suposatuko lukeena, pentsamendu berriarena. Benetako gizakiak benetan modu erreflexiboan hausnartu behar du, uste zuen Heideggerrek; era sakonean gure gizaki-izaeraren bilaketa horretan; Platonengandik sorturiko pentsamendu moduekin zerikusirik ez duen pentsamendu berrituaren eran. Platonen mendebaldeko filosofiari, gure institutu eta unibertsitateetan irakasten denari, lurperatuta izateko unea heldu zaio edo, nahiago bada, hilda eta bere gorpua benetan useldu arte edozein areka galduan uzteko unea. Eta ez horrenbeste zientziak eta teknikak hil dutelako, bere buruaz beste egin duelako baizik.

Pentsa dezake baten batek Heideggerrek filosofia berriatzea zuela buruan, ez lurperatzea. Ez dut uste, ez dudanez uste ere Rorty pragmatista berriren kasua denik. Beren idazkiak eta hitzaldiak hartzen baditugu kontuan, Rorty filosofiaz haragoko 'logos' —hitz hau sekula ez luke onartuko— berri bat dakar. Platonen tradizioa hiltzat ematen du. Baina filosofia hiltzea adierazpen gordinegia denez, filosofia mota bati buruz ari dela dio (Rorty 1998: 317). Filosofia mota horri guk hemen Filosofia Handia

esango diogu. Platon, Descartes, Kant eta beste horrenbesteren filosofia da. Beste filosofiari, literaturizatuari, Filosofia Txikia izena jarriko diogu.

Zer dauka filosofiaz Rortyk proposaturiko Filosofia Txikiak? Onargarria izan daiteke esatea filosofiak artera eta literaturara hurbildu behar duela, batez ere arteak eta literaturak eman eta ematen dizkigun gauza bikainak ikusita. Baina ez, ordea, filosofiari funtzio kognitibo guztiak ukatzea, ikerketarenak, literatur eranskin bat izatera derrihortuz. Eta hori da hain zuzen ere aukera rortyarra. Zeren, filosofoak, edo zientzia egiten du —eta zientzia bihurtzen da ahal den filosofia gehiena (*naturalizazioa*)— edo kontakizunak idazten ditu —Filosofia Txikia literatura bilakatu— . Beste guztia, batez ere Filosofia Handia (epistemologia, ontologia), zabor ontzira.

Filosofia berria?

Rorty gaur egungo ‘filosofiarik gabeko kulturaren’ gidaria litzateke.⁴ Filosofia hori aipaturiko Filosofia Handia da, Platonekin baino gehiago, Descartes eta Kantekin finkatzen dena, filosofia kulturaren ‘arkitektonika’ bihurtu nahian. Tradizio horretan, filosofia europar kulturaren faroa zela uste zen, horren zaintze sozial, kultural eta politikoaren epailea. Ezagutzaren diziplina zen filosofia, erabat profesionala, sistematikoa eta epistemologian oinarritutakoa. Hots, ezagutza zer den eta zer ez den esatera datorren techien diziplina, errepresentazioen eraikina egin dezakeena munduari buruz esaten denaren egiazkotasuna juzkatzeko, zer den egiazkoa, zer ez. Eraikin bat, azken buruan, beste ezagutza guztiaren oinarria, batez ere zientzi ezagutzarena, eta bizitza ulertzeko europar manera zorrotasunez begiratuko lukeena.

Baina fabula amaitu zen, dio Rortyk, eta zabor ontzira botatzeko ordua heldu zaio. Bere ordeztan Filosofia Txikia edo ‘filosofia’ literatur generoa jarri behar da. Horren betebeharra eta kultur kritikariarena gauza bera litzateke: kontakizunak erkatu; elkarrizketak sortu eta beraietan parte hartu, *hiztegi* berriak asmatuz egungo gizartearen

arazoak, mota guztietakoak, argituz joateko. Hiztegiak sortu eta eguneratzean, halere, filosofiak 'azken hiztegirik' ez luke onartuko. Ez dago kontakizun mota bat errealitate zer den esaten diguna, azken kontakizuna. Kontakizun oro eta horien hiztegiak kontingenteak dira, baliozkoak une zehatz batean, baina ez beti. Gizakien arazoak zein diren zehazten ez dutenean eta horiei soluzio posibleak ematen ez dietenean, hiztegi horiek zaharkituta daudela esan behar dugu, dio Rortyk. Jada ez dauzkate gure bizitzarako metafora erabilgarriak, kontingenteak, eta fosil bihurtzen dira, 'benetako' egiak, gauza unibertsalak, objektiboak, 'korapilo esklerotikoak' Rortyren begiradapean. Hori da hain zuzen Filosofia Txikiak diagnostikatzen duena eta errefusatu nahi duena.

Zeren filosofia (Handia) ez baita dagoeneko bizitza psikikoaren eta portaeraren gida, zuzentzailea. Arrazoimena susmopean dago Nietzsche agertu eta gero. Dena botereaz, mota guztietako botereaz dago inguratuta. Arazoimenaren argitik, ez baitik —ilustratuak zein filosofo analitikoak pentsaraztera eramaten zituzten zioek—, horietatik *ikararantz* eraman gaituzte Nietzschek, Heideggerrek, Derridak edo Rortyk. Lehenago ez baiak ematen zigun filosofiarako grina, orain beldurrak, zigorrari beldurrak, ematen digu (Nietzsche 1889: 68); beldurrak bultzatzen gaitu gauza ziurrak, egiak, bilatzera nola edo hala; bizi ahal izateko zerbait ziurra aurkitu gurara. «Objektibotasuna lortzeko desioa heriotzari diogun belduraren forma mozorrotu bat da neuri batean», dio Rortyk (1991: 53). Eta kontsolamendua behar duenari mozorroa prestatzeko prest dago filosofia. Argietatik urrun, filosofia kontsolamendu egin zaigu.

Filosofia Handiak ere, egia esan, nahi izan zuen gizakia kontsolatu, bere botikak kutsakorrak izan arren. Horrela pentsatzen dute Rorty eta postnietzschean guztiek. Platonen Ideien Teoria, ontoteologia kristaua, Descartesen ontoepistemologia edo Vienako Zirkuluaren kontzeptuen garbitasuna lortzeko pilulek, esaterako, filosofia kutsatu besterik ez dute egin, azken igurtzira eraman arte. Gure ustezko pentsalari handiek, inolako eskubiderik gabe, Rortyren ustez, beste hilkorren gainera jarri dute beren

burua, izaki sasi-jainkotiarrek bailiran, itxuraren mintza gurutzatzeko gai diren bakarrak balira bezala, artalde osoari egiaren, ezkutukoaren, esentziaren bazter liluragarriak erakusteko teoria edo *logos* bati esker. Halere, Filosofia Txikiaren proiektua gauzatzen bada, kulturaren beste subjektuei lezioa emateko filosofia handinahikoak bukatu egingo dira. ‘Filosofia’ diskurtso mota bat designatzeko terminoa baita, soilik hori, dio Rortyk. Cervantes, Shakespeare, Sarrionandia edo Emerson sinadurak ez dituen generoa, Platon, Descartes, Kant edo Russellena baizik, bere betiko ‘auzi eta alegiazko arazoak’ eta guzti.

Rortyk filosofiaren bukaeraz ari denean, ‘eskuliburuko’ arazo horiei buruz ari da batez ere. Esan behar dut askotan Rorty ez dela oso garbia, edo behintzat urteetan zehar tesi desberdinak gurutzatu dituela, nahastea sortuz. Zaila da benetan berak birringailuan sartzen dituen pentsalari horiekin guztiekin konpota ederra ateratzea. Baina, dena den, esan nahi duena uler daiteke, eta hor koka dezakegu tesi argi bat, alegia: ‘eskuliburuko’ auzi horiek guztiak zabor ontzira nahi dituela bota, ez baitaukate lekurik ezta lehen aipaturiko pentsamendu arrosaren guneetan ere. Literatur gunea Filosofia Txikiarentzat gordetzen du; Filosofia Handia, zaharkitua, kerratua, haur-auziz jositakoa (Nagel 1986) —egia, objektibotasuna, errepresentazioa—, hildakotzat eman behar dugu. Ezer gehiago ez errepresentazioei buruz, ezta objektibotasunari buruz ere. Filosofia Txikiak, filosofia literarioak, aldatu du bere hiztegia eta orain nahiago du elkartasunez mintzatzea, hermeneutikak babesten duen elkartasunez.

Epistemologoak langabezian

Esandako guztiek hasieran diagnostiko zuzen eta ez hain zuzenen itxura bazuten ere, badirudi egun doinu erromantikoak entzuten jarraitzen duten idazle erresumindu batzuen estrategia bihurtu direla. Soilik filosofo birmoldatua onartzen duten literatoena, filosofiaren garaia bukatu dela behin eta berriro esaten dutenena. Ho-

rien ustez, teoria aspergarria da, mundua pagotxa balitz bezala, ez du balio gogoeta imajinatiboa egiteko. Orain argudiaketaz haragoko mitoaren sasoia da, istorioena. Erromantiko horiek, asko bai behintzat, teknofoboak dira, ludita eta harro. Eta marxista sinesgabe askorekin batera, mendebaldeko balioek egun jada zereginik ez dutela diote. Beraz, tradizio hori, mendebaldarra, desegin behar da, *deseraiki*. Baina, zer tradizio nahi dute deseraiki?

Ezin dugu ahaztu idazkera alfabetikoari esker Grezian, K.a. 800. urtearen inguruan, eman zela pentsamenduaren lehenengoetariko iraultza. Horri esker, pentsalariak, ahozko kulturaz harago, idatzizko kulturaren murgildu ziren batik bat, eta hor testuak gailentasun gorena irabazi zuen. Iraultzaren izaera ongi ulertuta, Platonek testuaren *logos*-aren ezaugami garrantzitsu bat identifikatu zuen berehala, alegia, testuak kritika instituzionalizatu egiten duela, finkatu, ahozko kulturak berezkoak zituen *ad hominem* argudioak *ad argumentum* argudioekin ordezkatzuz (Havelock 1963). Testuaren kultura filosofikoak, Platon izanik buru bikainena, ezagutzaren bi iturri nagusiak ezarri zituen: *hautemate sentikora* eta *inferentzia razionala*. Baina aldi berean ere hirugarren iturri bat arbuiatu zuen nahita, literatur sormenarekin zerikusia zuena: *metafora*. Metafora, beraz, ez zen onartzen ezagutzaren sorburu gisa, ez baitzen ongi egokitzen *theorin* batean, hau da, gogamenetik kanpo dagoen 'hori' argitzeko, aurkitzeko, behar den bilaketa teorikoan. Metaforak eta, horrekin batera, mimesiak eta fantasiak ez zuten dagoeneko lekurik Platonen *logoi*-etan, horietan egia bilaketa soilik estimatzen zelako. Poetak, metaforak, similak, ezagutzatik eta, ondorioz, estatutik kanpo egoteko arriskuan jarri zituen Platonek:

Poesiari dagokionez, gure estatuan soilik jainkoei eginko himnoak eta gizon onei egindako laudorioak onartu behar ditugu. Aldiz, Musa gozoari ongi etorria ematen badiozu, bertso lirikotan zein epikotan, plazerak eta minak postu gorenak hartuko dituzte zure estatuan, legea eta arrazoimena ordezkatzuz (...) Hori zen nahi nuena esan, aitzakia gisa, poesiara itzuli naizenean, hura estatutik erbesteratzeagatik, bera den modukoa izateagatik:

arrazoimenak eskatu digu. (...) Filosofia eta poesiaren arteko tirabira aspalditik dator (*Errepublika* 607a, b).

Esan bezala, egiaren inguruko filosofiaren ikusmolde horrek Nietzsche esenan agertu eta gero aurkitu du oposaketa gogorrena. Heidegger, Derrida, bigarren Wittgenstein eta Rortyren iritziz, beren arteko desberdintasunak albo batera utziz, horrela ulerturiko filosofiak literaturaren aurrean kapitulatu behar du, eduki zezakeen ezagutzazko jarduera egun zientzia bihurtu baita. Filosofia Handiak bultzada murriztailea izan du beti, fisikaren izaera imitatu nahian beharbada. Dena nahi izan du bateratu, algoritmo egin, ekuazio, munduaren ikusmolde zientifiko bateratua. Horren aurrean badirudi soilik poeta, filosofo-poeta —Derrida edo Lévinas, adibidez— dela gai sinplifikazio prozesu hori zapuzteko eta pentsamenduaren egoera berri bat aurkezteko inolako betiko egirik gabe.

Rortyk ideia horietan miatzen du eta zukua ateratzen die. Literatura da, esaten digu, askatasunaren ideia darimana aurretik, ez filosofia edo zientzia. Literaturak mantenduko gaitu aske gure kontingentzian, historizitatean. Nietzsche eta Deweyrekin batera, Rorty ez ditu jada filosofoak, ezta zientzialariak ere, jende berezi gisa ikusten, *elkarrizketan* dauden pentsalari gisa baizik. Ez dira egiantz garamatzen ezagutzaren batean adituak, filosofiak eta zientziak ez baitute balio egia bilatzeko. Humanitatearen askatzailearena egiteko beren koartada galdu dute. Asko jota, erlijioen antzera izan dira tronuratuak, apaiz gorenak balira bezala, hau da, gizonak, zuriak, mendebaldekoak. Dogmak izan dituzte, eta Jainkoaren beldurra ez ezik, Teknosaren beldurra duten menpekoak ere badira.⁵ Baina hori bukatu da.

Erlatibismoa ote hau? Zer egin ahulekiko injustizia ematen bada, esaterako? Hura kontatu, esan, horri buruz idatzi gizartea kontziente egin eta hura eraldatzen jarri arte.⁶ Hori da Rortyren erantzuna. Diagnostiko teorikorik ez, dio; kontzeptuak urrun, teoriak ez, soluzio posibleak gutxiago. Soilik injustizien deskribapen partikularrak, informatzaileek, zientzialari (sozialek), literatoek eta artistek egiten dituzten deskribapenak (Rorty 1998: 327h). Beraz,

ezta filosofo analitikorik ere, azken filosofoa Rorty bera baita, bere dorrean elkarrizketa batera dei egiten duena, askea, non pentsalariek eta idazleek bere kartak dituzten jolasean hasteko.

Artxiliteratura den heinean, filosofiak ez du Natura ikertzen. Filosofia hain zuzen hori da, filosofia, eta filosofia egiten dutenek testu iruzkinak egiten dituzte, beren generoko beste idazle batzuen testuen iruzkinak, hain zuzen (Rorty 1982: 155). Zientzia eta filosofia zera dira, orduan: literatura finkatua, metafora erabilgaitzez osaturikoa (Rorty 1991: 230). Hizkuntzaz harago, ikurrez harago, nahi dute joan. Baina hizkuntzaz harago ez dago ezer, dio Rortyk; ez dago oinarri 'errealik', testuala ez dena, ama harria. Beste literatur generoek bezala, filosofiak soilik tradizioa dauka (Ikus Moya 2002: 317). Hermeneuten arabera, dena da elkarrizketa, testua. Gertakariak, gainera, ez dira elkarrizketatik at dauden gertakariak. Latourrek proposatu legez (1999: 319hh), laborategietan ez dago kanpoko gauzei erreferentzia egin beharrik, gauza horiek ez baitaude. Ez dago, hortaz, munduarekiko erreferentzia kausalik. 'Errealitateak' ez ditu adostasunak azaltzen, ezta eztabaidak ixten ere, 'errealitatea' horien ondorioa baita.

Halere, elkarrizketaren askatasuna, ekintzarako azken hitza —eta bakarra— eztabaidak edukitzea, argudio razionaletan oinarritutako elkarrizketaren ideiaen aurka doala dirudi, azken hori inferentzia zuzenetan eta froga enpirikotan oinarritzen delako. Baina badirudi horiek Filosofia Handiaren jokoaren zati bat zirela eta ez dutela lekurik Rortyren hiztegi berrian. Filosofia, orain, elkarrizketa eta idazkuntza da soilik, literatura bere eran. Bere helburua, horrela, metaforak egitean datza, eta horretara jar dadin, betebeharraren faro gorenari begiratu behar dio, hau da, poetari, abangoardiari.

Haatik, Rortyk onartzen du filosofiak denborarekin, isilean, benetako eragina izaten duela politika jardueran. Eta beldur da. Beldurra die bere proposamen probokatzailerei; beldurra ideia iraultzaileei, ez duelako inolako aldaketa erradikaletan sinesten politikan (Rorty 1998a: 14). Arrisku horri aurre egiteko, beraz, distantziak jartzen ditu

berehala eta bi esfera sortzen ditu bere ideiak aplikatu ahal izateko (1998a): pribatua eta publikoa. Pribatuan Filosofia Txikiak du lekua: Hegel, Nietzsche, Heidegger, Derrida edo, modu bitxian, pragmatista analitiko batzuk, Willard Quine edo Donald Davidson, esaterako. Horien ideiek ez dute garrantzirik gauza publikoan (Rorty 1989: 83). Bitxia. Bestaldetik, esfera publikoan beste ekarpen batzuek izango lukete eragina, Stuart Millenak, XX. mendeko sozialismoak onartu ez zuen Marx ez zientifistarenak, Emerson, Rawls eta Deweyrenak, baina baita idazle askorenak ere. Berak esan legez,

Jamesen azalpenen bitartez *The Golden Bowl* edo *The Ambassadors*-en pertsonaia nagusien arteko harreman aldakorak bizitzea, beste gizakiekin eta beste gizakientzat zer egin daitekeenari buruz zerbait ikastea izan da (Rorty 2002: 353).

Rorty irudikatzen duen pentsamendu joeraren helburua, hortaz, gure instituzio publikoen hobekuntzan eragina izatea litzateke, beroriek krudeltasun gutxiago izan dezaten, demokratikoagoak izanik.

Non dago handicapa hemen, dena den? Tradizio biek, filosofikoak eta politikoak, ezin dutela elkarrekin aurrera egin. Filosofoak edo Filosofia Txikia egiten du, hau da, metaforak garatu, edo pentsamendu politikoan murgiltzen da. Filosofia Handiak, hots, epistemologiak eta metafisikak, ez du etorkizunik (Rorty 2000). Bere tresnak eta helburuak errepresentazioak ziren eta gaur egun horiek edo zientziaren objektu bilakatzen dira edo ez dira ezer. Baina, bat-batean langabezian geratu behar du epistemologoak?

Metaforaz haragoko filosofia

Argudiaketa zuzenaren eta/edo frogen gainean oinarritzen den arrazonamendu filosofikotik ikusita, Rortyren programa falazia bat da oro har. Denak argudio zuzenetan oinarriturikoa dirudi, baina akats ezkutuak ditu. Ikerkuntza filosofikoak berez literatur proposamenak direla man-

tentzeak, egia edo errepresentazioaren kontzeptuak fabula besterik ez direla esateak, literatura zientifikoa eta filosofikoa literatura direla, modu literalean, onartzera garamatzate. Narratibarekiko kohiponimoak, artxiliteraturaren hiponimoak. Baina zaila da tesi hori babestea.

Filosofia fikzio eta literatura ezagutza bihurtzeko ahaleginek, era hertsian bederen, zientziaren eta sen onaren emaitza askorekin egiten dute talka —nahiz eta elkarriketa modura ulertu—. Izan ere, badirudi Rortyk eta hermeneutek ahaztu egin dutela giza ezagutza beste natur gertakari batzuekin batera ematen den natur gertakaria dela. Konbertsazionalismoak (dena da elkarriketa) eta testualismoak (dena da testua) biologia ahaztu dute nolabait, eta zientzia horren aurrean momentuz ez dugu aurkitzen inolako erantzun hobeagorik. Ahaztu dute, hortaz, arrazoimena eta hizkuntza natur bilakaeraren emaitzak direla,⁷ ezagutza ez dela soilik linguistikoa den prozesua, soilik errepresentatu nahi duena. Ez, hain zuzen txanponaren beste alde ere ikusi behar dute, alegia, ezagutza ingurumenean egiten diren ekintzen, esku-hartzeen, menpe ere badagoela, ingurumenean egokitzeke modua delako, beharbada hoberena. Eta ingurumena hizkuntzaz harago, hiztegiez harago doa. Zentzu horretan, diskurtso zientifikoa, eta baita filosofikoa ere, mugatzeen (*constraints*) menpe daude. Diskurtso horien eragiketak mugatze horiekiko lotuta daude, beti kritikaren pean. 'Naturaren espazio logikoa' da (McDowell 1994: 21h). Literatur diskurtsoak, aldiz, ez dauka zertan muga horien menpe egon behar. Ingurumena da —Natura, errealitatea, mundua, lege logikoak— diskurtso filosofikoaren jarduera mugatzen duena, baina ez nahitaez imajinazio poetikoarena.

Beraz, gizakiok erakutsi dugu gure elkarrizketaz harago ikertzea merezi duena egon badagoela, bedi ikerketa sofistikatu, teoriko, zientifiko edo filosofikoaren bitartez, bedi sen onaren bitartez. Lehenbizikoak *theorein* hertsia goa behar du —edo bilatzen du—, besteak *theorein* ahula. Sen onaren ezagutzak balio digu bizitza arruntean. *Folk knowledge* (*folk psychology*, *folk physics*) adierazpenaz ezagutzen da anglosaxoniarrak munduan. Ezagutza mota biak

dira objektiboak, biek nahi dute hizkuntzaz haragoko zerbait aurkitu. Praktikoak dira eta, beraz, objektu hori aurreuposatu egiten dute. Eta balio die. Pragmatista berriek aurreuposaketa hori ahaztu egiten dute askotan. Azken buruan, ezagutza ekintza linguistikoz beterik dago, baina ez-linguistikoz ere bai.

Zientzia egitea ez da amodiozko gutunak idaztea; filosofia, batzuen ustez, beharbada bai. Baina ez dut ikusten nola lor dezaketen horiek poetak baino hobeto idaztea gutunok. Filosofia, ez gaitezen engaina, ez da literatur generoa. Errespetu falta eduki behar zaio literaturari hori esateko, benetan. Baina literatura ere ez da ikerkuntza. Fikzioa eta errealitatea nahastatzea, bata bestera murrizgarri egitea —eta alderantziz—, erokeria mota bat besterik ez litzateke. Izan ere, badakigu metafora eta fabula errealtatearen parasitario direla; azken horri esker uler ditzakegu besteak, egiantzaren atzealdea behar dute ulergarriak izateko (Currie 1990). Ez legoke fikziorik egia eta errealtaterik gabe. Eta onartzen dugu fikzioak daudela.

Bestalde, zalantza sakonagoak ere badaude epistemologoak langabeziara ez bidaltzeko. Lau aipatuko ditugu:

(1) Rortyren Filosofia Txikia ez dirudi dikotomiez aske geratzen denik. Tamalez, dikotomia zaharrak berriekin ordezkutzen ditu: objektibotasuna-elkartasuna, ironismoa-metafisika. Ematen du horiek denak tramankulu erretoriko baten osagaiak direla. Oso hizkera goratukoak, hori bai, baina Russell parafraseatuz, arratsaldeko bostetako tea hartzen duten andre zaharren denbora-pasak dirudite.⁸ Gainera, egun gogamenaren filosofian Rortyk iraindutako 'gogamena-gorputza' dikotomiak benetako ikerkuntzarako bideak ireki ditu, gero eta sofistikatuagoak, teorikoagoak, metaforak atzean uzteko ahaleginetan. Eta hor ez da soilik zientzia (*neurozientzia*) zerbait esateko daukana, filosofiaren ekarpenek begi bistan oraindik, eta batez ere, emaitza ederrak baitakartzate.⁹

(2) Gainera, pribatu eta publikoaren arteko mugak ez dira hain argiak. Filosofia politika bihurtzeak, edo filosofia literatura bihurtzeak, pribatutasunaren edo publikotasunaren arabera, ez du zentzu handirik globalizazioaren mun-

du honetan. Bere esanahi hertsian, ideia filosofikoen pribatutasuna ezinezkoa da. Rortyren kalterako, ezabatu nahi dituen Filosofia Handiaren dikotomiek eragina izan dute kulturaren beste arlo askotan, eta eragin ederra, gainera.

(3) Zerk zaharkitzen du hiztegi bat? Ezin da zerbait objektiboa izan, 'objektibo-subjektibo' dikotomia errefusatzen bada behintzat. Hiztegiaren balioa praktikoa dela dio Rortyk. Gaur egun hiztegi filosofikoek ez dute baliozko tokirik gure mendebaldeko gizartean, bai aldiz literaturaren hiztegiek. Goian aipatu legez, ezin dugu jarraitu kultuak izan nahian zientziaren emaitzak albo batera utzita. Snowek 1959an *Bi kulturak eta ikusmolde berri bat* testu ospetsuan esan bazuen ere, badirudi ahaztu egiten dugula behin eta berriro. Biologia hor dago, baita gogamenaren inguruko hausnarketak ere, eta zientzia eta teknologia desberdinen inguruko filosofia. Bat-batean denak hartu eta hustubidetik botatzea filosofo *aprioristen* jarre a bera onartzea litzateke. Bat-batean literaturaren hiztegia dela eguneratuena, eta ez filosofiarena, baieztatzeak zorakeria dirudi. Ez gaitezen engaina, beraz, nahiz eta, esaterako, Pello Otxotekoren *A masa galduaren ondarea* poema liburuaren epilogoan berori erabat filosofikoa dela esaten den. Poetikoa, ziur. Hor ez naiz sartuko. Baina filosofikoa, nekez eskuin filosofiko batentzat. Laster, bestela, telebis-tako iragarkietan ere filosofia —ez soilik ideiak, ateraldi originalak eta marketina— aurkituko dugu-eta.¹⁰

(4) Arestiko Atxagaren aipua kontuan izanik berriro, uste dut Filosofia Handiak eraiki eta erabili izan dituen kontzeptu horiek guztiak —errepresentazioa, mundua, errealitatea— tratatzerik badaudela oraindik. Baina, hori bai, ikuspegi berrietatik, eguneratuetatik, gizartearen azken garapenak aintzat hartuz, batez ere zientzia, hori baita gure kulturaren hiztegi gorena, Rortyren hitzak erabiliz. Metaforaz harago, izan ere, errepresentazioak jasotako ikerketa teorikoak, filosofikoak hain zuzen ere, askoz ere interesgarriagoak dira kontzeptuarentzako. Barne metaforak daudela... bai, baina hori ikertzen hasteko tresna bat da.

Bukatzeko, beraz, esandakoarekin uste dut (zentzu epistemikoan, ez literatur ipuinaren zentzuan) arazoak

badirela (zentzu teorikoan, ez istorioen zentzuan) epistemologoak langabeziatik libratzeko. Ongi iruditzen zait esatea, hermeneutek egiten duten bezala, hizkuntza guztiaren bitartekaria dela, baina ez den-dena hizkuntza dela: esperimentu edo saiaketak egitea, eragiketak egitea, Naturan esku hartzea, batetik, eta enuntziatuak egitea, txostenak egitea, bestetik, ez dira gauza bera (Hacking 1983). Lehenbizikoak jarduerak dira, ekintzak, gauzak egitea Austinen *hitzak* eta hiztegiak ez diren horiekin. Ignazio Aiestaran¹¹ ezkertiar filosofikoak pentsatuko lukeenaren aurka, hau baldin bada eskuinekoa izatea filosofian, eskuin filosofikoak leku egokia merezi du egungo pentsamenduan. ¶

-
1. Filosofia gaixo, hilda askorentzat, dagoela ez da ideia berria, jakina. Comte hasi bazen bere garaiari hori esaten, Nietzschek jarraitu zion, eta Heideggerrek eta bigarren Wittgensteinek eta Richard Rortyk. Beste batzuen ustez, aldiz, faltsua da filosofiaren heriotzari buruzkoak esaten direnak esatea, baina baliteke onartzea *impasse* batean dagoela. Iritzi horretakoak ditugu Mario Bunge-aren azken panegirikoak (Bunge 2001: 267).
 2. Bitxia iruditzen arren, errepresentazioaren berezko nozioa filosofiarena baldin bada, Euskal Herriko idazle garrantzitsuenetako batek, garrantzitsuenak ez esatearren, «gaur fenomenorik erabakiorrena eta garrantzitsuena errepresentazioarena» dela zioen 2001ean (Ikus *Argia*, 1834. zka.: 25), zeren egun «errepresentazioak toki guztietatik sartzen zaizkigu (...) oihan bat da». Errepresentazioa babesteko, Atxagak bildumazaleen espiritura jotzen du, bildumazaleen metafora egokia iruditzen zaiolako. Ongi. Baina esan behar da filosofia azken hamarkadan hain zuzen errepresentazioari eman diola toki izugarria haren analisi mota desberdinetan — zientziarena, artearena, literaturarena, gogamenarena...—. Ematen du, beraz, gogoeta *a-filosofikoaren* aldekoek ez dutela beti literatzen lepokea jasotzen.
 3. «Der Neueste Angriff auf die Metaphysik» [Metafisikaren aurkako eraso berriena] (1937) testuan idatzi zituen Max Horkheimerrek Carnap eta Vienako Zirkuluko intelektualen aurkako irain zuzenak. Hor bertan, adibidez, parekatu zituen filosofia zientifikoaren kontzeptuen eluzidaziorako nahiak eta nazien garbiketa etni-

- koa (Horkheimer 1937: 98, 101, 109, 122, 132; Ikus baita ere Bengoetxea 2000: 17hh).
4. *Consequences of Pragmatism* (1982) liburuan bilduriko artikuluek ideia hori islatzen dute, eta baita Rortyk bere jarrera pragmatista berria nola ulertzen duen ere.
 5. Erabakitzen dutenek «osagaien erkagarritasuna eta osotasunaren finkagarritasuna eskatzen duen logika baten arabera egiten dute. Gure bizitza beraiek jartzen dute botereari begira. Bere legitimazioa (...) sistemaren, eraginkortasunaren, ekintzak optimizatzea izango litzateke. Aplikazioa ez da lortzen beldur pittin bati esker ez bada» (Lyotard 1987: 10).
 6. Gatibutasun narratibak, esaterako, zeukan espirituari jarraitzen dio Rortyk hemen. Mary Rowlandson litzateke beharbada adibide egokia, edo Olaudah Equiano, esklaboen narratibaren kasuan.
 7. Hau da, natura berriro hizkuntzaren eta pentsamenduaren aurretik jar daiteke. Birmoldaketa horri «naturalizazioa» esaten zaio. Epistemologiaren kasuan: «kolokan dago jakitea (...) jakitearen adarren batek eskatu ote ditzakeen *a priori* berarentzat azterketaren objektuaren gaineko abantaila metodologikoak eta eskubide eksklusiboak, objektua materiala ala formala izanda ere. Hain zuzen ere abantaila eta eskubide eksklusibo horien ukapena da gaur egun 'epistemologiaren naturalizazioa' izena duena» (Pacho 1995: xxiii).
 8. Wittgensteinen *Ikerkuntza filosofikoak* liburuaren iruzkina egin zuenean, tonu ironikoz zera idatzi zuen Bertrand Russellek liburu horretan planteatzen zen filosofia motari buruz: «filosofia asko jota gutxieneko laguntza da lexikografoentzat; kasu txarreanean, tea hartzeko orduko denbora-pasa ergel bat» (1956: 615).
 9. Gai hauek hobeto ulertzeko, Daniel Dennettek mapa interesgarri bat proposatzen digu tonu benetan xeble eta argian (Dennett 1986).
 10. Otxotekoren liburua aipatzen ausartu naiz zeren bertan agertzen den ustezko filosofia hori oraindik ez baitut aurkitu. Dena den, epilogo ez du Otxotekok idatzi.
 11. Aiestaran filosofo gaztearen *Munstro abertzaleak* liburua hain zuzen politika eta literatura elkartura dituen adibide interesgarri bat da, erabat rortyarra espirituan, gehiago baina wittgensteindarra. Poema horietan, beraz, filosofia egon badago, baina alde aurretik modu *teorikoan* haztatua daukalako egileak, ziur nago.

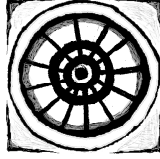
Bibliografia

- Aiestaran, I. (2003) *Munstro abertzalea*, Donostia, Elkarlanean.
- Bengoetxea, J.B. (2000) *Filosofia eta zientzia. Vienako Zirkulua*, Donostia, Jakin.
- Bunge, M. (2001) *Crisis y reconstrucción de la filosofía*, Bartzelona, Gedisa, 2002.
- Carnap, R. (1928) *La construcción lógica del mundo*, Mexiko, UNAM, 1988.
- Currie, G. (1990), *The Nature of Fiction*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Dennett, D.C. (1986) The Logical Geography of Computational Approaches: A View from the East Pole, in M. Brand, R.M. Harnish (arg.), *The Representation of Knowledge and Belief*, Tucson, The University of Arizona Press: 59-79.
- Derrida, J. (1987) *La desconstrucción en las fronteras de la filosofía*, Bartzelona, Paidós, 1989.
- Hacking, I. (1983) *Representing and Intervening*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Havelock, E. (1963) *Prefacio a Platón*, Madril, Visor, 1994.
- Heidegger, M. (1976) *La autoafirmación de la Universidad alemana*, Madril, Tecnos, 1989.
- Horkheimer, M. (1937) Der Neueste Angriff auf die Metaphysik, in M. Horkheimer (1979), *Die gesellschaftliche Funktion der Philosophie*, Frankfurt, Surkamp: 90-144.
- Latour, B. (1999) *La esperanza de Pandora*, Bartzelona, Gedisa, 2001.
- Lytard, J.-F. (1987) *La condición postmoderna*, Madril, Cátedra, 1989.
- McDowell, J. (1994) *Mente y mundo*, Salamanca, Ediciones Sígueme, 2003.
- Moya, E. (2002) Filosofía, literatura y verdad, *Revista de Filosofía* 27/2: 305-336.
- Nagel, T. (1986) *The View from Nowhere*, New York eta Oxford, Oxford University Press.
- Nietzsche, F. (1889) *Crepúsculo de los ídolos*, Madril, Alianza, 1986.
- Otxoteko, P. (2003) *Arnasa galduaren ondarea*, Donostia, Elkarlanean.
- Pacho, J. (1995) *¿Naturalizar la razón?*, Madril, Siglo XXI.
- Pardo, J.L. (2002) Más Prozac y menos Platón, *Archipiélago* 50: 11-15.
- Platon, *Diálogos. República*, Madril, Gredos, 2000.
- Rorty, R. (1982) *Consequences of Pragmatism, (Essays: 1972-1980)*, Brighton (EB), The Harvester Press Limited.
- Rorty, R. (1989) *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Rorty, R. (1991) *Objetividad, relativismo y verdad*, Bartzelona, Paidós, 1996.
- Rorty, R. (1998) *Truth and Progress. Philosophical Papers, Vol. 3*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Rorty, R. (1998a) *Forjar nuestro país*, Bartzelona, Paidós, 1999.

- Rorty, R. (2000) *Filosofía y futuro*, Bartzelona, Gedisa, 2002.
Rorty, R. (2002) On Pippin on James, *Inquiry* 45/3: 351-358.
Russell, B. (1956) Philosophical Analysis, in *The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol. 13*, Londres, Routledge (J.G. Slater arg.): 614-625.

Egunen

gurpilean

literatura • 85

Tiobibo errusiarraren gorabeheran

- Ez da hil, sinboloak hilezkorrak baitira
- JAiki, hilarazi nahi den jaiaren pizgarria
- Literaturgintzaren balantze gorabeheratsua
 - Baliabide berrien bidezko ekarpena
 - Bidegabekeria baten iraupena
- Kulturaren Euskal Planak estrategiak finkatuz

LAURA MINTEGI

soziolinguistika • 91

Ospakizuna Lesakan

- Soziologia Klusterra • Beti salbuespen

JUAN INAZIO HARTSUAGA

telepolis • 97

«Oso garrantzitsua izan da Euskal Herrian biltzea»

- Richard Stallman ere Euskal Herrian
- Deustuko ikasleek • Software librea eta gu
- Literatura apur bat: Bloomsday • euskaraz.tv
 - Telestreet Iruñeako gaztetxetik
- Euskal Herria XXI eta Euskal Kazetaritzaren Kongresua
 - Konekta zaitez

PATXI GAZTELUMENDI

Tiobibo errusiarraren gorabeheran

Azken garaiotan euskal kulturen oro har eta, bereziki, euskal literaturgintzan bizi izaten ari garena ikusirik, baraketako tiobibo errusiarraren ez ote gauden pentsatzekoa da. Albiste esperantzagarriak eta albiste etsigarriak bata bestean segidan heltzen zaizkigu, eta zaila da azken balantze bat egitea. Seguruen balantze bakar eta erabatekorik ez dagoelako. Kontraesanaren eremuan murgiltzen gara eta, nola edo hala, trantsizio garaian bizi garela antzematzen dugu, jakin ez dakigula norantz joko duen gerokoak.

Ez da hil, sinboloak hilezkorrak baitira

Beheranzko eta goranzko mugimendu horren adibidetzat har dezagun Gernikako Arbolen heriotza. Hil omen dela iragarri digute berriki, «armillaria mellea» onddoak jota. Teknikarien ustez,

onddoa baino kaltegarriagoa izan zaio 'shok hidraulikoak eragindako estresa' eta iragan abuztuko beroari egotzi zaio 'enboliaren' errua,

Koldo Izagirreraren hitzekin esateko.

Gernikako Arbola hiltzea ez da gauerdiko ahuntzaren eztularekin parekatu behar. Sinboloa den unetik, irakurketa sinbolikoa egin dakioke kontuari, Izagirrek berak egin dion moduan:

Zuhaitz bat hil egin liteke, beraz. Baina esadazue, Gernikako Arbola zuhaitza da? Esan genezake Gernikako Arbola herri-minezko basoa dela, esan genezake Gernikako Arbola munduan barreiatua den askatasun hazia dela, esan genezake Gernikako Arbola Condor legioko hegazkinek ezin suntsitu izan zuten irmotasuna dela... Nahi beste luzatzen ahal dugu Gernikako Arbola denaren ze-

rrenda eder zoroa, baina definizio horietan ez zaigu bururatuko Gernikako Arbola zuhaitz bat delakoa. Nik behintzat haritza zela ere ahantzia nuen, hain daukat Arbola ez-zuhaitz (*Berria*, maiatzak 2).

Garai batzuekiko eta ikusmolde komunitario batekiko kosmogonia apurka-apurka hiltzen ari delako sentsazioa badugu eduki, guztiok. Herri zantzuak antzemateko gero eta beharrezkoagoa da gune txikietara jotzea, eta hiriek, herri handiek antz handiagoa dute mendebaldeko edozein hirirekin gure aitite-amamek ezagutu zuten giroarekin baino. Egoerak aldatzen dira, eta aldaketa guztiak ez dira onarterrazak.

JAlki, hilarazi nahi den jaiaren pizgarria

Baia naturala izan daitekeen prozesua areagotu nahi izaten dela ematen du sarritan. Hor dugu, esaterako, zenbait agintariren aldetik herrietako jaiak (herri jaiak diren neurrian) zapuzteko ahalegina, eta Euskal Herri osoko jai batzorde, talde eta kolektiboek zapuzketa nahiari aurre egiteko ekimena sortu behar izan dute.

Atxikimenduak bereganatzeko idatzi duten «Jai eta herri kulturaren aldeko adierazpena» dokumentuaren sei puntuetatik batek honela dio:

Artista, musikari, idazle, konpartsa, peña, blusa, jai batzorde eta herri kultura txertatuta dauden gainontzeko eragileen zeregina, jai bere zentzu osoan iraunaraztea da (erritoak, zentzu iniziatikoa, alaitasuna, elkartasuna, ironia, umorea, kritika, heterodoxia, orgia, katarsia...). Ez ditu protagonismo edo kontrol asmorik mugiarazten jaiaren zentzu osoaren partaide eta erantzule sentitzen direnean; adierazpen askatasuna bere egiten duten neurrian, kultura sortzen dute, hau da, jai bera.

Euskal Herritik kanpo egonik galdetzen digutenean «eta zuek, zertan zarete ezberdin?», ez nuen jakiten zer erantzun, hizkuntzaren berezitasuna azaltzeaz aparte. Aspaldidanik, baina, beste berezitasunen batek definitzen bagaituela azaltzen dut: askatasun pertsonal eta indibi-

dualaren zentzu errotua dugula, kolektibitate baten partaide izatearen sentimendu muturrekoarekin konbinatua. Norbanakoa eta taldea, biak ala biak herri baten identitate zantzu gisa elkarlotuta. Eta ezaugarri horiek etengabe azalarazten dira gure eguneroko bizimoduan: koadrilak, elkarteak, txokoak, elkarlana, auzolana, asoziazionismo ikaragarria, beti ere norberaren autonomiarentzako begirunea exijituz.

Literaturgintzaren balantze gorabeheratsua

Balantzearen alde positiboan, literaturgintzaren esparruan aspaldi honetan plazaratzen ari den izen berrien zerranda mardula kokatu behar dugu, egunez egun idazle, obra edo inizatiba literario berri bat eskaintzen baitzaigu. Idazleen nomina, apurka-apurka baina etengabe, handituz doa.

Gonzalo Etxague, Alberto Ladron Arana, Aitziber Etxeberria, Iñaki Irasizabal, Mikel Zubeldia, Xabier Etxabe eta Fernando Morillo (aspalditxo ezaguna) nobela banarekin azaldu dira udaberri honetan, eta Eider Rodriguez, Josetxo Azkona, Galder Garro, Nina Goikoetxea eta Bertol Arrieta ipuin bilduma banarekin. Poesiagintzan Luis Miguel Garde, Jon Gerediaga eta Edu Zelaieta azaldu berri dira, eta aurretik ezagutzen genituen Castillo Suarezek eta Paddy Rekaldek ere liburu berria agertu dute. Saiakeran Joxe Manuel Odriozolak liburutzarra argitaratu du euskalgintzaz, eta aforismoen zein elezaharren atalean Fermin Etxegoien, Juan Kruz Igerabide eta Martin Ansoren lanak plazaratu dira egunotan.

Eremuak zabaltzen dira eta estiloak dibertsifikatuz doaz, eta kritikagintzaren arloa eskas (kopuru eta edukietan eskas) geratzen da; alde batetik, ez zaiolako erantzun ahalmenik antzematen eskatu ahala emateko. Bestaldetik, oso handia delako, oraindik orain, prentsaren aipu soiletik kritika sakonera (eremu unibertsitarioan mugatua) dagoen dibortzioa. Unibertsitateek, euskal letrak lantzeko bost fakultate ezberdin dituzten arren (EHU, NUP, MU,

Deustua, Baiona eta UEU kontatuz, sei), ez dute asmatu euskal irakurleen orientabide goseari erantzuten. Horrenbeste lan literarioen aurrean erreferentzia falta sumatzen da. Zaila da plazaratzen den berri guztia norberak irakurtzea, eta irakurrita ere, zaila da korronte, estilo eta kalitatearen parametroetan kokatzea.

Baliabide berrien bidezko ekarpena

Dena ez da negatiboa. Esan berri dugunez, gorabeheratua da literaturgintzan egin dezakegun balantzea. Zor-hartzeakoak ikusirik, hartzeokoren zutabeen baliabide berrien erabilpen interesgarria aipa dezakegu. Euskal literaturak ez du galdu teknika berrien trena. Hartara igo eta horren bidez muga geografikoak hautsi ditu. Euskararen databasea (www.sortu.org/edb), Susaren holding-ean sortu berri diren Intza eta Zubitegia proiektuak (www.ammiama.com), eta hila-bete gutxiko epean sarean jarriko den Euskal PEN Klubaren leioa (www.euskalpen.org) hiru adibide baino ez dira adierazteko txikiak badakiela tramankuluez baliatzen handien parera jartzeko.

Internetek eskaintzen duen egitura horizontalak berebiziko garrantzia dauka gurea bezalako kulturarentzat, arrotza etxeko komunikabide erdaldunetan eta arrotza estatuetako egitura inposatuetan. Hego, ipar edo ekialdeko mugen gainetik alde eginez, frantsesaren eta gaztelaniaren gainetik jausi eginez, euskalgintzak zuzenean jotzen du haren berri jaso nahi duenarenganantz, euskaraz ala *lingua franca* erabiliz, munduan zehar bere burua ezagutaraziz.

Mugak, baina, ez dira beti kanpokoek ezarritakoak. Batzuetan merkataritza interesek, edo interes kolektiboaren gainetik enpresa interesak lehenetsi nahi izateak eragiten dute kultura ez heldzea heldu behar lukeen lekura. Honela bada, aipatzekoa da Entziklopedia Elektronikoa sarean edonoren eskura jartzeko, Susa taldea eta berau ekonomikoki sostengatzen ari diren erakunde lokalak egiten ari diren esfortzua.

Bidegabekeria baten iraupena

Argitaratu orduko zaharkituta gelditzea nahiago nuke, baina lerro hauek idazten ditudan unean Iñaki Uria Aran-juezko kartzelan dago, preso.

Eman ematen du etsipenak, edo inpotentziak eta erabakimen ezak lortzen dutela pertzepziorako gure ahalmena ere murriztea, eta «normaltzat» jotzea zeharo eskandalagarria den kontua. Frogarik gabe, epairik gabe, erruduna den ala ez aztertu gabe, preso dute Uria, euskaldunon egunkaria kaleratzen zuen enpresa bizirik mantentze hutsagatik. Hori da delitua.

Suzko artifizioak direla ematen dute Iraken gainean jaurtikiriko bonbek, eta Palestinan eraitsitako etxeek atrezzo baten parte ematen dute, testuingurutik kanpo kokatuta. Jatordu guztietan errepikatzen diren irudiak dira, Iñakiren argazkia ere errepikatuta ikusten dugun bezalaxe, haren aldeko manifestazioa egiten den orotan.

JAiki ekimenaren aldekoek ziotenez, «herri honetako kulturaren oinarrian dauden atabismo zabaleko ospakizunek bere horretan dira», eta atabismo horren parte hartu behar dugu euskaldunon joera milenaria: ekaitzak zakar jotzen duena, aterpea bilatu, aldez aurretik jakinik ekaitzaren ostean beti argitzen duela egunak, eta garai hobeak helduko direla ezinbestez.

Atabismoaren abaroan iraungo dugu, baina bitartean Uria preso dago Aranjuezen, herri milenario baten iraupenari dagokion kuota ordainduz.

Kulturaren Euskal Planak estrategiak finkatuz

Milenarismoa aipatuz, urte eskukada bat ez da gauza handia, baina datak aurrera doaz eta oraindik ez dugu osotasunean ikusi orain hiru urte abiatu zen Kulturaren Euskal Planaren egitasmoa, 2004-2015 urte tarteari begira egina. Datorren uztailan onartuko ei du Eusko Jurlaritzak. Bitartean, datuak ditugu, kopuruak, eta susmoak, ez baitakigu zirriborroetan irakurri ahal izan genituen kon-

traesanak eta sakontasunari buruzko desorekak konpondu diren ala ez.

Kulturaren Euskal Kontseilua 40 kidek osatzen dute, 25 kultur eragile eta 15 erakunde publikoetako ordezkari. Plana lantzeko 19 lan talde sortu ziren eta 300 pertsonak hartu du parte, 21 txosten eztabaidatuz, zeren horietariko bi zeharkakoak izan baitira, euskara kulturaren landu behar zuten batek, eta kultura digitala besteak.

Denetara 50 lan ildotan bildu dira ardatz estrategikoak, eta 120 neurri zehatzetan gauzatu dira.

Ikusteko dago, baina, zirriborroetan azaltzen ziren kontraesanak bideratu diren ala ez. Txostengile batzuek Euskal Herri osoari begira egin zuten beren lana, beste batzuek EAERI begira soilik. Batzuek Euskal Herri buruaski batean kokatu zuten kulturaren eszenatokia, beste batzuek oraingo egitura autonomikoan. Batzuek proiektuak gauzatzeko aurrekontuaren beharra eta eragina azpimarratu zuten, beste batzuk idealen mailan murgildu ziren. Edonola ere, susmagarria zen lantaldeei eskaini zaien materialaren artean ez egotea aipu txikiena baliabide ekonomikoetarako zegoela.

Prentsan segitu ahal izan dugunagatik, atal interesgarriak susma daitezke Planean, baina paperak edozer sostengatzen du, ondo dakigun bezala.¶

Ospakizuna Lesakan

Apirilaren 4an Hizkuntz Eskubideen Eguna ospatu zuen EHEk Lesakan. Helburua, elkartu eta festa egiteaz gain, Hizkuntz Eskubideen Behatokiaren urteko txostenak erakusten duen argazkiaren balorazioa egitea. Lesakako Kasinon bildutakoek EHEren ikuspuntuak eta ondorengo eztabaidak entzun ahal izan genituen. Askotan errepikaturikoak ez ditut hemen hamaikagarrenez azalduko, bai ordea deigarri egin zitzaizkidan batzuk, bai eta haien harira etorritako zenbait gogeta.

Egoeraren aurkezpen ezkor samarrari jendearen arteko hitz hartze ezkor samar zenbait jarraiki zitzaion. Hizkuntz eskubideak alor guztietan behin eta berriz urratzen dira, eta haien alde borrokatzen diren militanteen ahaleginak ez ditu gizarteak merezi adina aintzat hartzen. Halako batean gazte batek aho-batasuna urratu eta autokritikaren ataka iragan zuen arte: hainbeste urtez hainbeste jende hainbeste lan eta... ez al dugu ezer zuzen egiten? Ez al gara eragiteko gai? Ez al da ezer aldatzen?

Une batez gogoia hegaldatu eta honako irudia etorri zitzaidan. Basamortuan gurdi izugarri handian milaka lagun jesarririk, zahar, gazte, ume, gizon eta emakume. Gurditik tiraka zenbait dozena idi, gurdia ura dagoen osineraino eramanez nahian lehertu beharrean. Gurdia hain da handia lehen lerroetan jesarririk daudenek baino ez dutela ikusten hari tiraka idiak daudenik. Gainerakoek gurdia aurrera doala baino ez dakite, baina aurrera nola egiten duen ideiarik ez. Bost axola gainera. Lehen lerroetako batzuek, gainera, kexati deritzote akituta marruka hasten den idiari. Gurdia estalia denez bertakoek ez dute eguzkiaren sua idiek adina pairatzen.

Idien artean, batzuk uztarritik atera eta jareginda joango lirateke arin asko osinera, hango ur gozoetan asetzero. Beste batzuek, berriz, egarriaren eraman ezina akui-

lu, une batez amets egiten dute, denak uztarrian, bereal-diko kolpea joz aurrera egin eta osinera heltzen direla, gehiegizko indarrak kakoa hautsi eta gurdia atzean utzita. Baina idi guztiek ongi dakite halere beren lana zein den, zorabiozko irudi horiek baztertuta: gurdia garraiatu behar dute osineraino, gurdi gaineko guztiak eraman behar dituzte ura dagoen lekuraino. Hori dute erronka.

Idiak «aktibistak» dira, euskara, arrazen arteko berdintasuna, emakumezkoen eskubideak edo den-denakoaren aldeko aktibistak. Gurdia, gizartea. Ur osina, helburua.

Idiak beti gizartea baino urrats bat aurrerago doaz eta ez dute ikusten zenbat bide egin duten. Helburura iristeko zenbat falta zaien ikusten dute, beti aurrera begira doaz eta. Gizartearen gehiengoak ez du idien lana ikusi ere egiten. Osinera iritsiz gero, orduan bai, gurditik jaitsi eta gehiago dira haraino idiek eraman dituztela ohartzen direnak. Baina iritsi bitartean bakar batzuek baino ez dute idien lana ikusten, eta gehienak gainera nahiko esker txarreko izan ohi dira. Ildiak horretarako jaiok direla eta ke-xati samarrak deritzote gainera. Ildiak hamaika aldiz gustura bidaliko lituzke pikutara gurdikoak: uztarritik jaregin edo kakoa hautsita lanaren neketik askatzea du une bateko ametsa. Baina gurdia atzean etenda uztea porrot egitea da. Diogun berriro: gurdia atzean etenda uztea porrot egitea da.

Ezin aipatzeke utzi Lesakako plazara heltzeko galbahe berdean iragazi gintuztela guztiak. Galbahezainen kopuru urriak garbi adierazten zuen gainera iragazki hark zer ikusi handiagoa zuela izurtasunarekin ziurtasunarekin baino. Ura bere bidean halere baheak ezin baitu hura gelditu.

Soziologia Klusterra

Jai horren aurreko asteartean Soziologia Klusterraren aurkezpena izan genuen Martin Ugalde Kultur Parkean. Arlo horretan diharduten gehienak bildu dira lehenago ere beste industria sektoretan arrakastaz erabilitako formula

hori bidez, elkar hartuta bakarka ezin egingo lituzketen proiektu handi zenbait iristeko itxaropenaz.

Dena den aipatu industria sektore horietan beti egon ohi da tartean erakunde publikoak ipinitako diru laguntza, berez konkurrentzian dabiltzan enpresa horiei elkartzearen abantailak modu agerikoan erakusteko. Zoritzarrez badinudi —engainatu ez banaute behinik behin— honetan ere euskara salbuespen bihurtu zaigula momentuz.

Ala izango al da dirurik ikerketa proiektu handi zenbaitekin ausartzeko? Badaezpada ere, gustura irakurriko nituzkeen batzuk botako ditut ea inor animatzen ote den honelakoak diruz hornitzera.

1. Euskararen inguruko jarrera ohartun eta oharkabeak neurtzeko inkesta honako multzoetan, hizkuntz gaitasunaren neurketarako aldagai osagarri modura erabili ahal izateko:

- A, B eta D ereduko irakasleen artean.
- A, B eta D ereduko ikasleen artean.
- A, B eta D ereduko umeen gurasoen artean.

2. «Euskaraz bizi» proiektuaren epe luzeko eragina neurtzeko 35 urte arteko segimendua egin proiektuan egon diren eta egon ez diren D ereduko bi multzo aztertuz: euskararen inguruko jarrera ohartun eta oharkabeak, euskara lantzeko saiorik egin ote duten eskola utziz geroztik, etxean zein hizkuntza erabiltzen duten, euskaltzale edo erdaltzale ote diren beren eguneroko hautuetan (egunkaria, irratia, telebista, internet, lagunartea...).

Eusko Jaurlaritzak bere soziolinguistikako azken inkestaren emaitzetan zioenez, eskolak bakarrik ez du (euskarazko) gaitasun linguistikoa bermatzen famili barruko transmisiorik egon ezean, eta horregatik zain egon behar da —zioen— elebidun erdaltzaleek haien umei famili barruko transmisioa emanaz gero hurrengo belaunaldian umeon gaitasun linguistikoarekin zer gertatzen den ikusteko. Interpretazio hori inondik inora ez dudala onartzen idatzia nago jada, baina alderdi on bat badu sikiera: premiazko bihurtzen du gorago aipatu dudana bezalako inkesta baten egitea. Eta halere ez dakit zergatik baina egingo ez delakoan nago...

Beti salbuespen

Zer gertatuko litzateke gobernu batek inkesta soziologiko baten bitartez aurkituko balu herritar gehienak sinistuta daudela emakumeek ez dituztela eskubideak? Edo gizonak baino eskubide gutxiago dituztela? Afghanistanen ezer ez. Beste leku askotan premiazko kanpaina jarriko luke martxan aginte publikoak. Mendebaldeko edozein naziotan eskandaluzkoa litzateke eta lotsa emangarria bertako herritarrek emakumezkoei eskubide gutxiago aitortzen dizkietela aurkitzea. Berehala abiatuko lirateke iritzi publikotik uste oker horiek ezabatzeko kanpainak. Afghanistanen ez.

Zer gertatuko litzateke euskal gobernu batek inkesta soziologiko baten bitartez aurkituko balu herritar gehienak sinistuta daudela euskaldunek ez dituztela eskubideak? Edo erdaldunek baino eskubide gutxiago dituztela? Egingo al litzateke kanpainaren bat euskalduna bere eskubideez jabe (ohar) dadin, bere hizkuntz esparruez jabe (nagusi) dadin? Abiatuko al litzateke iritzi oharraldi bat, oldaraldi bat, euskaldunari kaleaz eta gizarte arlo guztiez jabetzen saiatzeko iradokiz? Emakumeak baino gutxiago ote gara euskaldunak? Ala mendebaldeko salbuespena ote gure Aberristan? Badaezpada eta zalantzape horretan hobe inkestarik ez egitea.

Oso gutxi egin da euskaldunak gure herrian nagusi senti gaitezen. Legeak ez ezik, gizaldiz gizaldiko menpetasun normalizatuak ere bigarren mailako garela adierazi ohi digu beti. Ume-umetatik ikasi dugu denok, inork esan gabe gainera. Horiek bai egia indartsuak: inork hitzez esan gabe denok dakizkigunak. Garai zaharrak joan eta garai berriak etorri dira. Baina jipoitutako zakurra ez da otso bihurtu ohi. Umaldi berrikoak agian, zaharrek isipua zango artean ibiltzen erakusten ez badiete behinik behin. Hizkuntz politika diseinatzen duten agintariak bere horretan jarraitzen dute, gure testuinguru diglosikoan inoiz izan ez diren normaltasun eta naturaltasun mitiko batzuen zain zeruari begira jarrita. Oso gutxi da euskaldunak gure herrian nagusi senti gaitezen egin dena. Eta halere guk uste duguna baino franko gehiago. Nola daiteke hori?

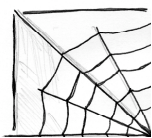
Euskara ofiziala den euskal lurraldeetan, eta EAEn batik bat, legearen letrak eskubide garrantzitsu batzuk airtortzen dizkigu: noiznahi, nonahi eta nornahiren aurrean euskaraz jarduteko eskubidea dugu. Inork ezin gaitu behartu erdaraz egitera guk nahi ez badugu. Zenbait administrazioetan gainera urrunago doaz, eta funtzionario erdaldunari agintzen diote norbait euskaraz eginez badator- kio, euskaraz egiten duen funtzionario baten bila joan behar duela herritarrari zerbitzua emateko (Donostiako Uda- la, Osakidetza, urte amaieran-edo indarrean jarriko den planaren zirriborroak dioenez). Gipuzkoako Diputazioa joan da euskaldunon eskubideen defentsan urrunen, eta berariaz debekatu berri die erdaldun huts diren funtzio- narioei euskaraz datorkienei erdaraz hitz egin diezaieten eskatzea. «En erdera por favor» eskatzea *debekatuta* dago une honetan.

Zenbat euskaldunek dakite honen berri? Ba ote dau- de honen berri duten 100 euskaldun? Zergatik ez zaie pu- blizitate zabala ematen honelako legeei? Zer eragin espe- ro daiteke gure herriko baldintza historiko eta soziolin- guistikoak ezagututa, besterik gabe buletinean argitaratu- tako lege aldaketetatik? Zergatik lotsa hori, beldur hori, euskaldunari legeak bere eskubideak babesten dituela go- raki esateko? Zenbat aldiz urratzen dira lege horiek egu- nero gure herrian? Zenbat euskaldun zuzentzen zaio Guar- dia Zibilaria euskaraz? Zenbat bizilagun-batzarretan entzu- ten da euskarazko hitz bat, eremu oso euskaldunetan ere?

Premiazkoa da euskara soziologikoki presentzia han- di samarra duen eskualdeetan bake bidezko nagusitze prozesua martxan jartzea, Katalunian gertatzen den ant- zera. Premiazkoa da aginte publikoak prozesu horren alde gutxieneko urrats batzuk ematea, eta hauen arteko oina- rrizkoena eta begi bistakoena, euskara salbuespen egoera- tik atera eta beste edozein gai bailitzan, eskubideen jaki- narazpena zabaldu eta eskubideak erabiltzera bultzatzeko kanpaina instituzionalak egin. Premiazkoa da aginte pu- blikoak zerbait egitea euskaldunek beren eskubideei uko egiteko duten jarrera endemiko hori zuzentzen saiatzeko. Afghanistango emakumeek beren eskubideei uko egitea

bezalakoxea da. Mendeetako menpetasunaren ondorio ulergami bezain onartezina. Zergatik onartzen dute gure agintariek euskaldunek beren eskubideei uko egitea? Zergatik inongo hizkuntz politikan ez da ageri gaitz larri horren aipamenik?

Hizkuntz eskubideei uko egitea jarrera gaixoa eta gaitzesgarria da. Herri gaixotasuntzat jo behar da, herri gaixotasuntzat gaitziritzi eta herri gaixotasun bezala aztertu eta sendatu. Herri aginteak hizkuntz eskubideei atxikimendua erakusten duten jarrerak erakutsi, sustatu eta zabaldu egin behar ditu gizarte osoan eta gazteen artean bereziki. Ez dago beste sendabiderik. Eta sendatu gabe ez da normalizaziorik izango.¶

«Oso garrantzitsua izan da Euskal Herrian biltzea»

Europako eremu urriko hizkuntzetako egunkariak gurean izan dira, Euskal Herrian. Gertutik ezagutu dute gure errealitatea, linguistikoa, politikoa, kulturala... Gu izan gara han. Martxelo Otamendik Espainiako mugak ezin zeharka ditzakeela eta Europa guztia ekarri dute bertora. Balio beza adibideak. Guk ere, horrela, beste egunkari eta kazetari proiektu batzuk ezagutu ditugu, gureago izango ditugu aurrerantzean. Orain badakigu, Europatik goazenean, badagoela beste Egunkaririk ere. Egunero, bertako prentsa hautatzeko modua izango dugu han ere. Orotara, 30 egunkari ezberdinetako kideak egon dira Donostian, eta 30 izarretako Europa baten gainean jardun dira. Nor bere hizkuntzan, gutxiagotu, baztertu eta zokoratueta. Baina kezka komunekin.

Richard Stallman ere Euskal Herrian

Hilabete lehenago ere, GNUren asmatzailea izan zen gure artean. Ameriketako Estatu Batuetatik abiatuta, mundu osoan ari da, software librearen aldeko aldarrikapenak eta hitzaldiak ematen. 20 urte dira, bere bulegoan kode irekiko softwarea sortu eta garatzen hasi zela, eta geroztik milioika jarraitzaile ditu mundu osoan. Euskal Herrian ere, jende andana bildu zen bere hitzaldietara. Software pribatiboaren arazoak mahai gainean jarri, eta askatasunen gainean jardun zen bere bi hitzaldietan. Ingelesez eman zuen lehenengoa Euskalduna Jauregian, eta gaztelania ulergarrian Deustuko Unibertsitatekoan.

Deustuko ikasleek

zentzu horretan irakaspide handia eman diote unibertsitate komunitate osoari. Une honetan, Euskal Herri osoan, software librearen alde dagoen talde aktiboena dugu e-ghosteko ikasle eta zenbait irakaslek osatzen dutena. RMS ere beraiek gonbidatu zuten, eta oso hitzaldi interesgarria eskaini zuen ikasle eta unibertsitate komunitatearen aurrean. Unibertsitate pribatu eta *pijo*a izanagatik, bertako hackerrek hamaika lan egin dute orain arte. Udan adibidez, doako ikastaroak antolatzen dituzte Informatikako fakultatean, teknologia berriak, teknologia libreak sozializatzeko xedearekin. Euskalgintzak duela 20 urte egiten zuena, software librearen inguruan egiten da orain Euskal Herrian. Alfabetatzeko beharra dagoelako.

Software librea eta gu

Gurean ere, apurka-apurka ari da software librea gizarteratzen. Askatasunaz gain, estabilitatea, ziurtasuna, doakotasuna, lizentziarik eza... arrazoi asko dago. Eta hemen ere ari da hedatzen. Euskarazko softwarea bultzatzeko Librezele bezalako ekimenak sortu dira (www.librezale.org) eta programak euskaratzen diharduen auzolana antolatuta dago nolabait. Bada ere, software librea aldarrikatu eta, eremu pribatutik, software librearekin garatutako programa berriak pribatizatu eta itxi egin dituenik. Eta eztabaida horri ere heldu beharko zaio noizbait. Auto bat pieza libreekin muntatu, auzolanean garatutako pieza guztiakin osatu, eta gero autoa kode itxikoa bilakatu, kodea erakutsi barik eta enpresaren zereginetarako baino erabili ez. Hori ere badago gurean, eta euskaraz.

Literatura apur bat: Bloomsday

Aurten dira 100 urte James Joyceren *Ulysses* nobelako pasarteetatik Bloomsday ospatzen dela. Dublinen ibilbide

berezia egiten dute. Baina ezingo dituzte Joyceren poemak eta literatur testuak errezitatu, legeak debekatzeko duelako. Esanguratsua da, bere oinordekoek legea eta guzti aldarazi dute, egile eskubideen defentsan. Euskal Herrian bertan, bada antzerki talde bat, saiatuagatik ezin izan duena «Molly Bloom» —*Ulysses* liburuko azken kapitulua— euskaraz antzeztu, eta gaztelaniaz egiteko ere diru mordoa ordaindu, eta edozein lekutan egin ezin. Gertatzen dira horrelakoak. Klean poemak ezin errezitatu. Interneten, zelan ez, zaila izango zaizu James Joyceren testurik aurkitzea. Hori al da kultura sozializatzea?

euskaraz.tv

sortu du berriki Proyeccion taldeak. Funtsean, komunikazio gabinetea da Proyeccion, Jauralaritzako aholkulariak izandako kazetariak osatu duten taldea. Instituzioekin lan egiten dute batik bat, eta komunikazio aholkulari bezala definitzen dute bere enpresa. Euskaraz.tv sortzean, ikusi dute bai, euskarazko telebistak Interneten duen hutsunea. Baina ekimen estrategiko baino gehiago ematen du sumentzioaren bila emandako jauzia. Euskaraz.tv horretan sartu eta Josu Jon Imazena da gehien ikusten den aurpegia. Zer pentsatua eman dit horrek behintzat.

Telestreet Iruñeako gaztetxetik

Interesgamiagoa egin zait ekimen hau, luzaz. Teknologia berriak baliatuz, irudimena eta teknika batuz, gogoia eta borondatea gehituz, Iruñeako alde zaharrean 24 orduz, herri telebista bat sortu zuten. Oso modu errazean, alde zaharreko etxe eta tabernetan gaztetxetik emititutako irudiak hartu zituzten. 10. urteurrena ospatzen zen maiatzean, eta telebistatik emateko gogoia sortu zitzairen Eguzki Bideoak kolektiboko kideei. Esan eta egin.

Eredua Boloniatik ekarri dute, bertan sortu baitzen Europako lehen irrati librea, eta orain Telestreet ekimenarekin

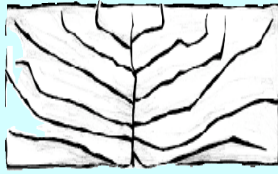
dabiltza bertako mediaktibistak. Antena parabolikoak manipulaturuz, ukituz eta aldatuz, emititzea lortzen dute. Auzoka antolatutako telebista lokalak dira telestreet hauek, eta benetan esperientzia bitxiak dira parte-hartzea eta herririkultura sustatzen dituzten ekimen hauek.

Euskal Herria XXI eta Euskal Kazetaritzaren Kongresua

Erronka berriak ditugu begi aurrean. Baina nago, gurean ere aukera bat galtzen ari garela. Gure *intelligentsia*-ren bi adibide jarri gura ditut bertan. Euskal Herria XXI doktorego ikastaro bat da, handia, diziplina asko jorratzen dituen. Kazetaritza fakultatetik abiatu eta UEUren lankidetzarekin egin dena. Mende honetako Euskal Herria aztertzea, joerak, hizkuntza, kazetaritza... aztertzea du xede. Programa behin eta berriro aztertu dudan arren, arreta gutxi jarri diote teknologia berriei. Alegia, informazioaren gizartea deituko den honetan, puntu horri ez diogula arretarik jarri behar. Gutenberg berandu helduko da euskaldunontzat. Berriz ere. Espero dezagun, bestalde, Euskal Kazetaritzaren Kongresuan —aurtengo udazkenean Bilboko Euskalduna jauregian burutuko dena— teknologia berrien eta euskal kazetaritzaren erronkak aintzat hartzea. Euskarak Interneten duen etorkizuna, orainalditik abiatuta. Informazio modu berriak. Ziberkazetaritza eta beste. Espero dezagun. Uda tarteko.

Konekta zaitetz

baina oporretan gaude. Orain jakin berri dut, baina Europako herrialde aurreratuenei begira gauden honetan, zer iruditzen zaizue udaldian liburutegi eta kzguneak itxita egotea? Ba, hemen bertan, nire herrian gertatu da. Kzguna eta liburutegia itxita egongo dira ekainetik irailera. Igerilekuak ixtea ez zaie otuko gero agintariei, ezta?¶

JAKiN

Tolosa hiribidea, 103-1.C
20018 DONOSTIA
Tel. 943.21.80.92
Fax. 943.21.82.07
jakin@jakingunea.com